

I. Z oboru politiky.

Listy politického kacíře.*)

I. Úvod.

Kritické úvahy, které pod společným názvem hořejším budou postupně na tomto místě uveřejněny, nejdou na vrub žádné z našich politických stran. Nebylo by tudíž také dovoleno připisovati je na vrub listu, který jim otevřel své sloupce. Jediný autor sám za ně odpovídá a zvešli se hned napřed sám kacířem, nečiní to ani proto, aby kritikům vyhnal z karet trumf, ani z marnivé snahy učiniti se zajímavějším, nýbrž prostě u vědomí, že jeho způsob nazírání na politickou práci opravdu se rozchází s tím, který dosud v českých kruzích politických převládá. Ale jest také jen potud, jen v příčině způsobu svého nazírání na provádění politických úkolův, kacířem — nikoliv v tom rozumu, že by se chtěl domáhati nějakých řízných změn v těch několika stěžejných zásadách, ve kterých se vlastně programy všech českých politických stran občanských shodují, rozcházejíce se pouze v motivacích (na př. historické či »přirozené« právo) neb v podrobnostech prováděcích (jazykový program!) anebo stupněm přesvědčení o dosahu aktualnosti toho kterého cíle.

Tímto vymezením své kacířskosti chce autor zároveň z předu vyloučiti domněnku, že by toužil býti vřaděnu mezi doktrináře, kteří spatřují základ reformy našich t. zv. starších stran v tom, aby tyto »zrevidovaly« své programy. Programy politických stran vyhovují plně svému účelu, když strany v nich jasně vyjádří své základní cíle, formulující v mezích jejich občas dle vhodných příležitostí a podnětů, kterak sobě představují provedení jednotlivých úkolů zákonodárných neb správních, jak doba káže neb politická možnost připouští. Programy obšírně sossované v podobě mnohoarchových knih — zvonili se dokonce i pak ještě jen »rámcovými« — jsou již pro tuto svou doktrinářskou slabinu na výsost nepraktickými. Kladou přílišnou podrobností zbytečné pouto samostatnému nazírání svérázněji myslících příslušníků svých. Svou délkou ztrácejí uchvacující sílu pro hlavy

*) Následující stránky obsahují otisk souvislé řady článkův uveřejněných letos během srpna a září v »Hlasu Národa«. Autor vložil do tohoto otisku ještě tři jiné, dříve již v témže časopisu vytištěné. Jsou to články č. XII., XIII. a XV. Druhé vydání jest až na maličkosti nezměněným otiskem prvního. V Praze, v měsíci říjnu 1902. (Politická knihovna Hlasu Národa, I., Praha 1902.)

prostší. A co nejhoršího: samy si strojí osud tkaniva Penelopina. V živém, bujnopestrém toku proudí všecek život sociální; zítřek již na vrch vynese nové konkrétnosti, na které šablona včerejší se více nehodí. Bližší provádění vůdčích svých myšlenek musíme ustavičně přizpůsobovat dočasnému stavu poměrů. Činíme-li všechny možný detail předmětem programu, sami jsme příčinou, že během málo let náš program se musí státí praporem strakatě záplatovaným.

Jiná jest věc do podrobná sobě a lidem vymalovati, jak si v nějakém dnes ani přesně neurčitelném budoucnu představujeme uskutečnění jistého svého cíle — a jiná zůstati stále obrněnými potřebnou měrou vědění, znalosti fakt a rozhledu, abychom příhodnou chvíli mohli postihnouti a v ní ideí své dáti formuli vystihující dosah možností. Knihové programy nemají politické hodnoty, pouze akademickou.

Tedy o program nejde. Mohl by beztoho býti dělán jen pro určitou stranu; zde ale jde o způsob nazírání na politickou práci ve službě českých programů politických vůbec. A k úvahám politickým v tom směru zdá se nyní chvíle býti příhodnou. Není příhodnou jen proto, že se dvěře všech sněmoven našich už zavřely a nastaly obecné parlamentní prázdniny a že dokonce dojmy posledního sněmování nezůstavily u veřejnosti žádně obecně vzrušující stopy. Závažnější jest zajisté skutečnost, že v celé naší politické a politisující veřejnosti už po mnoho let nálada myslí nebyla tak střízlivá jako nyní. Mnozí toho želí, především ohnivější pohlaváři mladších stran, spatřující v té skutečnosti známku pokračující lhostejnosti neb omrzelosti, jejíž zdrojem jest zklamání. Snad to do jisté míry jest výkladem správným. Ale všechny takové výklady plnost pravdy nevyčerpávají.

Popřítí nelze, že t. zv. politická působnost — čímž u nás až dosud se vyznačovala výlučně působnost poslanecká — pro energické pracovní tužby i pro ctižádost nadaných lidí našeho mladšího pokolení namnoze pozbyla kouzla a vábivosti. Co však tím přímo ujde politickému životu, stonásob se nahrazuje jiným stránkám a směrům práce národní, pro něž a tím pro celý náš život by bylo osudno, kdyby se mělo t. zv. politické působení na úkor jiných, v pravdě stejně závažných přeceňovati.

Však ani to nevysvětluje přítomný stav úplně. Jest tu na snadě ještě vysvětlení jiné, které pro opravdovost politického života neznamena žádně minus, nýbrž spíše jistou stránku příznivou. Na jednotlivcích politicky činných, na nejvěrnějším mužstvu v táborech různých stran i na těch, kteří, stojíce třeba mimo strany, přece vnímavou a soudnou myslí ruch politiky stopují, bezděčně vykonává svůj tříbící vliv zkušeno s t. Tříbí se vlivem jejím jednotlivci, tříbí se strany. Ideály nemusí při tom blednout, jenom

měřítka se mění a změněná ustalují. Není u každého vliv zkušenosti stejný, jako není stejná inteligence, jež dovede z ní těžiti, ani odvaža k upřímnému vyvození všech důsledků z lepšího poznání plynoucích. Ostych nepokrytého přiznání není nikde těžším, než v životě stran.

Ale poznání, prohlédnutí zkušeností vyvolané přes to všude proráží a stává se zjevným v řeči skutků, i kde řeč slov se mu vyhýbá. A nikde to není nyní snad tak zjevno jako v té straně, která mezi českými má na ten čas ještě úkol vedoucí, totiž především s převážným počtem mandátů i převážnou odpovědnost. Ba na mnohém z jejich předáků i prostým srovnáním projevů a působnosti jeho za dobu nemnoho více než desíti let dal by se provésti neklamný důkaz veliké proměny.

V mladších našich stranách zbarvení radikálního často se projevuje trapné zklamání, že ony tak těžce nabývají ve voličstvu půdy, ač nemálo ohnivě zvedají prapor státoprávní, pro který přece lid český vždy chodil do zápasu s nadšením. Leč i kdyby ty strany vládly sebe výraznějšími individualitami, což na ten čas není, ani na ně a tím méně na všechny politicky vzdělanější vrstvy národa nemohly zůstatí bez vlivu osudy a zkušenosti strany vedoucí od r. 1889. Že ona nedobyla státního práva, ani že nás nepřivedla cíli tomu blíže, že nezabezpečila rovnoprávnost v úřadování vnitřním, že ani tak zvaným autonomistickým ideám nezjedнала podstatnější platnosti, není její vinou. Staročechům by se v těch směrech nebylo snad vedlo lépe. Její vina, jež se na ní nyní mstí dost těžce, spočívá v tom, že ve snaze po dobytí vůdčího postavení v národě tyto ideály postavila do světla aktuálnosti větší, než prozíravější v řadách její sami opravdu mohli za správné pokládati.

Jest to tichý klam, domnívá-li se na př. česká strana agrární, že k poměrným jejím úspěchům volebním přispělo hlavně rozvinutí státoprávního programu. Pak by musili míti stejné úspěchy i rozhodné státoprávní strany neagrárnícké. A neměly. V samém tónu, jakým se dnes státoprávní požadavek od mluvčích stran radikálních hlásá, v samém způsobu, jakým ony o vyhlídkách a možnostech jeho provedení a cestách příslušných mluví, když se v tom směru na nich vysvětlení žádá, bezděčně probleskují nevyhleditelné stopy zkušeností čtyřicetiletých. Marno se jim bránit. Těmi akcenty, jimiž nynější vedoucí strana vybojovala svá vítězství z roku 1889 a 1891, už asi žádná si nevymůže stejně mocnou posici v lidu českém.

Co se změnilo? Naše cíle? Nikde není pro to dokladů. Ale když o ně čtyřicet let bojujete různými prostředky a různými obraty taktiky, aniž se co podstatného z nich dosáhlo (ač národ kulturně i hmotně učinil značné pokroky), tu na vás musí nalehnouti neodvratná nutnost jistého kritického

přezkoumání příčin, tu na konec nemůžete se ubrániti potřebě soudného uvažování, co že v povaze dosavadních snah bylo závadného a nedostatečného. Snad neseme každý kousek viny, a plodnější jest tázati se, kde vězí, nežli řevnivě odvažovati, kdo jí má více. A kdo dovede přes každodenní svár a štíření proniknouti hloub do nitra lidí, ten nemůže neviděti, že lidé o věcech, jež dosud pojímali především důvěřivým citem, chtějí už také trochu střízlivě rozumovat. Je v tom jisté úskalí pro strany, ale nikoliv pro politický život. Jistý přerod v politickém nazírání, v pojímání úkolů, způsobu práce a podmínek její se dostavuje, aniž si toho ještě všude lidé, zvyklí na vychozené koleje, jsou dost jasně vědomi.

Přispěti k tomu vyjasnění, k tomu uvědomění — i třeba troškou kacířství — stojí tedy za pokus.

II. Politické vzdělání.

Mezi příčinami našich politických neúspěchů nyní přečasto a s nemalým důrazem se uvádívá nedostatek politického vzdělání. A věru, že se nám úsudek toho druhu bezděky vnucuje, když se rozhovoříme o politických věcech s lidmi, kteří náležejí k třídám našim poměrně nejvzdělanějším, a znamenáme jejich maloukavý obzor, nevědomost v oboru nejvýznačnějších skutečností politické historie a nejvšeobecnějších základů veřejného práva, z čehož se již samy sebou vysvětlují ony žalostné úkazy, jež tak často pozorujeme: slepé, nesoudné poslušnosti několika axiomových hesel, nedůsledné přeskakování od strany ke straně, nevykvašenost postulátů, chvilkové záchvaty citového vzrušení a choutky k radikálnostem více v nátěru než v jádře vnitřním.

Ale nejsou u nás všichni lidé, zejména ne hlavní dosavadní sloupové politického vzdělání, poslanci a novináři, stejného názoru o této věci. Jedni — a ti jsou v silné menšině — kladou důraz na vzdělání, druhí na nadšení. A jak by neměla velká většina býti pro nadšení, když je to nápoj, který se dá tak říkajíc beze všech útrat práce a námahy čepovat ve velkém! A tak je nadšení dosud namnoze oblíbenou formulí vlasteneckých všeobecných odpustků. V politice platí mnohým u nás dosud nadšený truhlář, který se nenaučil hoblovat, za něco vyššího, než nenadšený, který se hoblovati naučil. Ovšem, jen v politice! Jinak když jde o skutečné almary neb prádelníky do našich pokojů!

A přece se časem člověk nemohl ani podiviti úsměšku, s jakým se někdy u nás přijímaly náarážky na panující nedostatek politického vzdělání. Byloť v těch náarážkách příliš mnoho jednostrannosti a předpojatosti pro určité doktriny.

Úkol všelíké politiky spočívá na konec přece jen v uskutečňování určitých cílů pospolitých pomocí nových formulí právních. Nějaká idea, jejíž cílem není odíti se konečně v suchou formu paragrafu zákona neb nařízení, anebo jejíž odění v takovou formu je nemožné — je pro politiku čirou bublinou. Vemte jakoukoliv součást státoprávního, autonomistického, rovnoprávnostního programu zrovna tak, jako kterýkoliv požadavek reformy celní, agrární, živnostenské, školské atd. K čemu směřuje všechna vaše akce od první resoluce v nějakém voličském shromáždění, kongresu odbornickém neb sjezdu strany až po podání návrhu v sněmovně, než k tomu, aby idea vaše se vtělila ve všeobecně závazné pravidlo, t. j. právé právní pravidlo. Co jsou všechny socialistické programy jiného, než vodící idey pro velmi obsáhlé proměny velikých oborů našeho práva veřejného i soukromého?

S tímto pozitivním úkolem — tvoření práva nového, jenž zahrnuje také péči o účelné zařízení orgánův prováděcích — spojuje se v obsahu politiky i dozor na správné provádění práva platného. I tak byla dost na snadě myšlenka, že vlastně k politice jediné povolání budou právníci, kdežto na př. p. šťastný se domnívá, že jich vůbec není k tomu potřebí. Jedno vyplývá z uvedené povahy politiky nepochybně: schopnost k politické činnosti předpokládá určitou míru znalosti práva platného (jak je mám reformovat nebo provádění kontrolovat, když je neznám?) a určitou dovednost v odvívání daných cílů rouchem vhodných právních formulí. Nemá každý »studovaný« právník posléz dotčenou dovednost v míře stejné a parlamentní zkušenosti ukázaly všude, že i neprávníci pro jisté obory si ji někdy dovedou velkou měrou osvojit. Ale vynikající úkol odborněprávní v oboru politiky přece jen zůstává samozřejmým. Jenom nesmíme přehlédnout něco. Právo není žádnou obsahuprázdnou formulí. Obsah mu právě diktují pospolitě potřeby, cíle, důležitosti lidské. Těm ono zjednává ukojení. Ale právník jako takový není žádný patentovaný znalec všech těchto rozmanitých potřeb a cílův, musilof by jinak jeho vzdělání býti největší měrou vševedným. Jeho úkol, jako právníka, jest tudíž především formální a čím tedy úkoly zákonodárství a správy veřejné jsou mnohstrannější, tím více předpokládají složitě, v jednotlivci nikdy potřebnou měrou nesloučené vědomosti a životní znalosti. A duch naší doby věru nebyl skoupý v rozšiřování úkolů zákonodárství a správy veřejné. Ve státech a říších velkých i malých, v centralisovaných i federalistických, v republikách, monarchiích opravdu konstitučních i tuho absolutistických — všude úkaz týž, všude se rostoucí měrou přenášejí na politické pospolitosti celé kusy úkolů, jež převládající názor nedávných ještě desetiletí výhradně prisuzoval samočinné svépomoci jednotlivců, přímo za hřích a ne-

mysl, za porušení přirozeného řádu společenského pokládaje, když veřejná moc si chtěla osobiti zasahování do nich.

To byl liberalismus, jenž neznal žádné agrární, žádné živnostenské, žádné obchodní, žádné dopravní, žádné sociální politiky, leda takové, která zjednávala platnost svobodě a samoodpovědnosti jednotlivců, svobodě nakládání půdou, svobodě živnosti, svobodnému obchodu, soukromopodnikatelské volnosti v oboru zakládání a správy železnic, bank, pojišťoven, svobodné smlouvě mezi zaměstnavatelem a dělníkem. On nepotřeboval »odborníků« v zákonodárství, k čemu pak? — jemu mohla stačit formální dovednost právnická. Stát, na podkladech jak možno demokratických založený, chraň pouze bezpečnost osobní a práva majetková, svobodnými smlouvami nabytá. K jinému není povolán.

V době, kde tento názor o státu v západní a střední Evropě ještě platil za heslo pokroku proti zpátečnictví a šosáctví, povstával a povstal u nás život politický. A kdo chce posuzovat názory v příčině vzdělanostní výzbroje politiků u nás dosud namnoze vládnoucích, nesmí této časové spojitosti zapomínati. Politické proudy a směry názorové nedají se vytrhnouti z časových souvislostí. Jen tak je pochopíme a jen pak spravedlivěji posoudíme. Tout comprendre c'est tout pardonner!

Vstupující r. 1848 ponejprv do politického života, byli naši politikové největší převahou radikálními liberály. Šlo jim o vybojování ústavy těm radikálním ideálům hovicí. Když po r. 1860 vstoupili znova do akcí politickoparlamentních, nepřestali býti liberály, jen ústavní jejich ideál přešel do fáze v historickém smyslu státoprávní a boj za ten ideál je zcela zaujal, jiné úkoly zákonodárné proti němu měly váhu podřízenou. Nic tedy nebylo přirozenějšího, než že těžiště úkolu »politikova« spatřováno v otázkách ústavy se týkajících. Dělat politiku, znamenalo starati se o ty otázky a to zase především v podobě parlamentních řečí. Národně českých osobností při vesle veřejné správy takměř nebylo, jiného působiště než parlamentní tribuny čeští politikové neměli. Tak povstává ideál politického člověka v prvních dobách politického života našeho jako ideál politika ústavního, ideál to především orátorský. Hlavní chloubou, hlavní pochvalou bylo pro poslance, že je dobrým řečníkem. Podle té kvality posuzovala se především způsobilost k parlamentu. Vědění velké ani nebylo vlastně nutno.

A tento názor o politice a politikách uchoval se pak dlouho, stav se takměř devisou naší publicistiky. Znáám jest onen ve veřejnosti již citovaný, klasický výrok velmi známého českého publicisty, když se vytýkalo, že publicisté čeští nemívají dosti odborného vědění ve veřejném právu, národop

hospodářské politice atd. On na to odvětil: »Není toho třeba. My děláme politiku; přijde-li něco odborného, zavoláme odborníka.« I když nejjširší měrou připustíme, že k »dělání politiky« nestačí sebe větší vědění, že potřebí jest ještě zcela osobitých vlastností a schopností v poznávání lidí, styků s nimi, vykonávání vlivu na ně a pod. — přece by za těch okolností byl politik naprosto výminečný tvor boží. Potřeboval by ovládati jen něco nejnmutnějších základů ústavního práva a býti při tom obratnou čipernou hlavou; vědět mnoho odborně a k udržení potřebné míry vědění pracovat by jinak naprosto nepotřeboval. Za všech poměrů nadbytečně mohlo postačovat pro takový úkol formální vědění právnické. To, co se týkalo »odborníků«, nebylo již politikou.

Ještě dnes panuje u mnohých našich politiků a publicistů jistý odpor proti odbornictví, když se chce vtírat a vkládat do politiky. Nejposléze se projevil v příkrém odmítání t. zv. stran zájmových. Ještě dnes ten názor namnoze panuje — ačkoliv se poměry už valně změnily. Jako v mezinárodních smlouvách znenáhla nabyly nejrozhodnější převahy takové, jež se obírají záležitostmi národohospodářskými a jinými »odbornými«, tak i v zákonodárství státův a zemí ustoupily těmto posléz dotčeným problémy ústavní. Mezinárodní vztahy určovány jsou stále rozhodněji potřebami a snahami národohospodářskými, páni diplomaté se jimi musí zabývat jako vedoucími ideami. Co znamená za těch okolností býti politikem?

Uhři byli jistě a jsou dosud liberálové. Aspoň vedoucí strana. Sláve jejich politiků to nevadilo, že úkol vyrovnání rakousko-uherského od první chvíle pojali zároveň za otázku hospodářsko-politickou a jako takovou ji řešili. Rakouští politikové — příliš politikové starého ideálu — s té strany na ně nestačili. Následky pocifujeme ještě pořád! V tom vězí kořeny úspěchův uherské politiky a to je pravý ráz známé výbornosti uherských politiků, že oni nebývají těmi politiky, kteří, když je něco odborného, musejí povolati odborníka. Odborná znalost národohospodářská atd. je jim integrující součástí politické kvalifikace.

III. A ještě politické vzdělání.

Orátorský ideál jenpolitika, který nemusí nic odborného umět, je neudržitelný. Přežil se. Fakticky nebyl vlastně oprávněn nikdy. Neboť skutečnosti, potřeby, zájmy byly mocnější než abstraktné poučky a vnucovaly pozitivní úkoly zákonodárství i správě veřejné, nic nedbajíce veta nauky.

Ty úkoly sice napařád nemálo se rozmnožují, nauka se dávno vzdala zásadního proti nim odporu, víc než kdy jindy spjaty a spoutány jsou všem

liké úkoly kultury hmotné i duchové s působností »politikův« jako nutné její součásti, bez nichž by politika všecka byla luskem bez zrněk. Přes to však udržuje se v publicistice i mezi kruhy mandátových držitelův a aspirantův schválné lišení »politikův« a »odborníků»nepolitiků«, neboť opačný názor ohrožuje državu i naděje mnohých, kteří právě v žádném směru nemohou poukazovati na nějakou výraznou odbornost.

Arci se dá poukázati, že byly i mezi vedoucími státníky, náčelníky kabinetů a t. p. osobnosti, jež neměly jiného průkazu způsobilosti, než znalost osob a vynikající schopnost jednati s lidmi i stranami, spojenou se všeobecnou rutinou a zkušeností správní — vše důležité vlastnosti, potřebné politiku řídicímu jako k jídlu sůl. Samy o sobě stačí však ony k jistému udržení věci v běhu, k vyhlazování neb vyvolávání protiv, k udržování a porušování rovnováhy mezi stranami dle dočasné potřeby, ale nikoliv k silné, osvícené iniciativě. Jednoduše proto, že osobnost taková nedovede s vým intelektem ani tvořivě postavití, tím méně pak řešiti nějaký problém. Přes to může řídicí státník v takových poměrech, dovede-li si aspoň výběrem osob pomocných zjednati vynikající opory, docíliti platnějších výsledků, než za poměrů kvalifikačních jinak stejných pouhý vůdčí politik strany; neboť ten nemá zpravidla výběr pomocných sil v moci (do něho se mu plíchtí hra osudů volbových) a nemožnost osobního vůdčího zasahování v různých otázkách stává se pak dvojnásob citelnou.

Již proto, že z vylíčené povahy věci nutna jest opravdovému politikovi vzhledem k ohromnému oboru dnešního zákonodárství jak rozsáhlost, tak spolu i jistá hloubka vědění, vyplývá arci též pro politiky parlamentní jistá potřeba dělby práce. Jen nejvybranější duchové dovedou býti stejně na výši v oborech veřejného práva i zemědělské, průmyslové, celní, dopravní, sociální politiky atd. — a takoví jsou řídicí jako opravdoví polyhistori mezi učenci. Odtud tedy sama sebou se vnucuje potřeba dělby, nikdy ovšem tak, že by jednom připadala odbornost a druhým »politika« v přežilém našem publicistickém smyslu. Tak, jako není možno žádné skutečně cenné vzdělání »všeobecné« tomu, kdo se nenaučil aspoň v jednom oboru povolání odborně pracovat, tak není ani všeobecné politické způsobilosti u někoho, kdož — dostatečný rozsah vzdělání v oborech zde potřebných předpokládajíc — aspoň v jednom z nich nedovede státi na výši skutečné odbornické výkonnosti. Tato odbornická vyspělost může býti třeba i nějaká speciální technická, jenom jí s druhé strany nesmí scházet určitá všeobecná orientovanost na poli veřejnoprávním a tolik všeobecných vědomostí vůbec, kolika jest potřebí k utvoření si samostatného přesvědčení o cílech a prostředcích všelikých akcí veřejného života. Kdo

jich nemá, může být výborným člověkem pro nějaké ryze zájmové zastupitelstvo, neocenitelným členem nějaké ankety — ale nikdy politikem, ani když neučtujeme se specifickými osobními kvalitami, které ovšem ke všemu ostatnímu u politika musí přistoupiti.

Rád bych nyní arci hned se ohradil proti domněnce, jakoby se onou výzbrojí vzdělání, již pokládám pro novověkého politika za nevyhnutelnou, vyzobíval nějaký přenesmírný knihový detail. Nikomu nenapadne posuzovati dobrého právníka, soudce neb advokáta, jen podle toho, umí-li všechny zákonníky nazpaměť a nosí-li všechny výklady jednotlivých paragrafů v hlavě. Nejdůležitější zůstává ona britkost orientace, abychom věděli rychle a jistě, kde a z čeho si zjednat poučení pro tu kterou konkrétní otázku. Knihy mají tu hloupou vlastnost, že nejdou k člověku samy, když jich potřebuje; čekají, aby si je dovedl zavolat. Dovést si nalézti pomůcky, patří k technice každé duševní práce, badatelské jak učitelské, soudcovské jako jiné úřednické, i také politické. Naučiti se tomu rychlému a bezpečnému nalézání může jen, kdo se příslušným oborem věcně a vážně zabýval. A příčina slepoty a nejistoty, s jakou si lidé ve veřejných postaveních vedou, když náhle potřebují si zjednat nějakých zdrojů poučení pro určitou otázku, spočívá ponejvíc v tom, že stojíce někdy u celých stohů pomůcek, takměř nosem o ně narážejíce, nevědí, kam mají ruku vztáhnout. A tak i samy knihovny při sněmovnách chované jsou pro malinký počet poslanců. Šli by tam, jen kdyby jim někdo, čeho potřebují, vždy vložil do ruky. Jaké v tom směru se objevují úkazy až neuvěřitelné, když jde na př. o nějaké pomůcky statistické politickým lidem při každém kroku potřebné! Při nynějších zařízeních statistiky a rozšiřování jejích publikací jsou zdroje původní takřka všude před nosem. Ale lidé neznají předně ani nápis, ani předmět obsahu těch několika málo příslušných sbírek, ani pohodlné, dle nich každoročně sestavované příruční knížky (prodávané za fatku v každém knihkupectví). A pak se ukrutně štítí těch několika hodin námahy, spojené s prohlídkou hlav a řad tabelových! Bylo by na př. zajímavo znát procento poslanců, kteří mají v držení malou, obecně známou, od dvaceti let každoročně vycházející příruční knihu statistickou, opravdu účelnou a každému laiku pochopitelnou, již v Rakousku pění ústřední statistické komise vydává soukromý nakladatel. A přece jest člověk politicky činný jako bezruký, nemá-li aspoň takovou pomůcku vždy na stolku! Ale jaký vlastně div. Není snad nic výmluvnějšího nad faktum, že v Praze, kde klubovní schůze se nekonají ve sněmovní budově, žádný z poslaneckých klubů nemá ve své shromažďovací místnosti ani sbírku říšských a zemských zákonů! Klubovní důkladnost bývá podle toho! A kdyby známý optický zákon, dle něhož veli-

kost viděného předmětu se vzdáleností se zmenšuje, neplatil pomocí publicistiky a jiných prostředků osvěcování lidu v politice právě opačně, byla by se už dávno lépe prozřela ta poměrná chudoba duševní práce parlamentní.

Jeden pražský profesor říkává svým posluchačům: »Pánové, zákony ne-
dělají sněmovny, nýbrž úředníci. To jest: oni dodávají hlavní duševní práci
k tomu potřebnou. Chcete-li se přesvědčiti o poměrné účasti úředníků
ministerských a poslanců na duševní práci díla zákonodárného, projděte
jen několik ročníků stenografických protokolů rady říšské a jejich příloh,
jež obsahují předlohy jednací. Není to štěstí, že průměrná intelektuální
úroveň parlamentu stojí dost hluboce pod průměrnou intelektuální úrovní
úřednického sboru kteréhokoliv ministeria; ale opak by byl holou kata-
strofou pro všecek zákonodárny pokrok.« Tím nebudíž účast inteligentních
živlů parlamentu zlehčena, aniž — přese vše, co uvedeno — význam parla-
mentu vůbec popřen (není vyčerpán funkcí zákonodárnou). Celkem všu-
k k velkému štěstí pánů poslanců platí tady pro velké obecenstvo převrácený
optický zákon nejdokonaleji.

Konec koncův — otázka politického vzdělání jest v první řadě otázkou
zvýšení schopnosti k duševní práci parlamentní.

Když se to heslo o lepším politickém vzdělání už jednou dostalo do
proudu, tu ovšem bylo také na snadě volání po »výchově« politického do-
rostu. Svolal se tedy jistý sjezd mladých a mimo jiné měl se pro nadějně
politické kadety zříditi »politický seminář«, jež by řídili vynikající poslanci
a profesoři politických věd. Když k jednomu z posléz řečených s tím plá-
nem přišli, špatně pochodili. Pravidl: »Seminář — soustavný návod k samo-
statné vědecké práci — je možným jen vzhledem k těm, kdož se naučili
základům příslušné vědy. Pro právníka, který může se účastnit seminářů
z veřejného práva, národního hospodářství, finančního práva atd., je nějaký
zvláštní politický seminář v těchto oborech zbytečností. Pro toho, kdo se
ještě nenaučil řečeným předmětům, je nemožností. Ten musí teprv do
školy.« Ale ovšem — takových hlav, které si troufají »samostatně« pracovat
v politice, aniž si zjednaly elementárních vědomostí v politických vě-
dách, bývá právě v nadšeném, po politické působnosti nedočkavě toužícím
dorostu mnoho. Ony pohrdají školometským studiem detailů, hledají jen
»ducha« a svým způsobem rychle jej postihují bez lopotného klopytání
přes vědomostní detaily.

»Politický seminář« pro dorost jako pouhá škola debatérská neb řečnická
je nevinnou hračkou. Nebudíž arci upřena všeliká cena skutečnému, oprav-
dovému umění slova. Ale ono nebývá vždy průvodcem duševních kvalit,
v jistém smyslu dovede být znamenitým řečníkem každý dráteník. A mno-

hým z nejslavnějších státníků a politiků řečnický dar scházel. Jak slabým v řečnických prostředcích býval na př. Clam-Martinic nebo Hohenwart! Platí dnes pro parlamentní řečnickou dobu slov písma: Litera zabíjí, ale duch oživuje! A rostoucí četnost i bubření objemu výkonů řečnických patří tou dobou k nepochybným znakům parlamentního úpadku.

A což konečně velké obecenstvo, na jehož politickém vzdělání přece také záleží? I na dále bude denním chlebem jeho politického vzdělání časopisectvo. Jeho hodnotě jest a bude vždy především úměrna hodnota voličských mass. Strany, spolky, kluby, školy mohou k tomu přispívat, aby bylo lepším oboje, i časopisy i publikum politické. Strany mimo jiné i tím, že by dobře redigovanými politickými kalendáři udržovaly v lidu správnou, souvislou vědomost o podstatě všech důležitých otázek v běhu parlamentních jednání se nalézajících a parlamentních jejich osudech. Sociální demokracie v Německu dovedla tento úkol znamenitě rozřešit. I mnohé strany jiné. Kdo si z nich vzal příklad u nás?

IV. Dedukční pohodlí.

V názoru obecného člověka nepřetíženého učeností platívaží učení lidí — po česku se říkává také »vědátóři« — za význačné příklady abstraktného nazírání a myšlení, za druh podivných jednostranců, kteří nedbajíce dost svěžího zdroje konkrétních životních zkušeností, všecko jen z jistých utkvělých stránek pojmají, ustrojujíce sobě o všem, co jest neb býti má, poučky a vůdčí pravidla pouhým odvozováním (dedukcí) z pojmů, takovým jednostranným zpovszechňováním povstalých. Dle toho názoru se vlastně neučený člověk liší od učeného tím, že onen pořád jen opravdovou a nezavadnou zkušenost bere na potaz, jen o ni se ve svém myšlení a rozhodování opírá, z ní bezpečně vysuzuje (indukuje), kdežto tento péče a pozornosti patřičné jí za tím účelem ani nevěnuje, aby si pomocí její vybudoval všeobecná poznání, nýbrž jen zpovszechňuje (generalisuje) zkušenosti obmezené, všecko pak na to brdo natlouká, zjednáva je si úsudkův o konkrétních případech pouhým odvozováním ze svých tak jednostranně nabytých pojmů. Trošku vědečtější názvoslovím by se to řeklo tak, že se učený od člověka prostého rozeznává přílišným sklonem k dedukci z jednostranných, na pečlivé indukci nezaložených generalisací.

A přece, budete-li po nějaký čas pozorovati prostého člověka ve způsoby jeho nazírání a úsudkův o zdraví a nemocech, v jeho rozumování o společenských zřízeních, v jeho celé životní filosofii, uvidíte, že správnou

karakteristikou jejich rozdílu by byl pravý opak. To, co posléz naznačeno, je rázovitou stránkou myšlení prostého člověka. Tuhou myslí lpí na určitých všeobecných názorech, do nichž se více méně bezděky vžil účinkem vychování, mocných autoritativních dojmů a svého pravidelného okolí; z obmezeného kruhu nahodilých zkušeností, jež rychle generalisuje, kuje si domnělé pravdy všeobecné. Okolím vštípené i vlastní, povrchnou indukci nabyté tyto povšechné názory dostávají povahu pravd axiomatických, samozřejmých, důkazu nepotřebujících.

Čím užší obzor a čím menší vzdělání jednotlivce, tím ostřejší barva těchto axiomů. Všecky případy nové na ně aplikuje, všecky úsudky o konkrétních zjevech z nich odvozuje. Jsou mu brejlemi, jimiž pohlíží na svět, direktivami jeho myšlení. Nenasyta dedukční Skepse o svých myšlenkových východištích nemůže potřebovat, skepse, která je všemu vědeckému počínání počátkem moudrosti a základem pokroku.

Otřeste mu jeho ustálenými axiomy — a on je bez orientace v životě. Arci zřízení školské, živější styky s lidmi a vzdálenými kraji, četba a jiné prostředky zvolna od pokolení k pokolení vyhlazují primitivné, naivní utkvělosti pojmové, opravují, nahrazují jinými, lepšími — novým základem pro každodenní dedukční praxi. Ať takové osvícení nastane v kterémkoliv oboru životním, nezůstane sice beze všeho účinku na ostatní, ale přece v mysli prostého člověka potrvávají obzory osvícenější a pokročilejší vedle axiomových naivností, ba primitivností. Největší část lidí pohlížejších s pocitem více méně zřejmého pohrdání na úkazy víry náboženské, neučinila si nikdy obrazu o tom, jak ohromnou oblast v hlavách lidských — a to i nejvzdělanějších — zaujímá mimonáboženské »věření«, kde ty hlavy se domnívají, že stojí na podkladech ryze rozumových, a to pouze proto, že v určitých pojmech vyrostše, nepocítily dosud potřeby je zkoumati.

Nezazleme obecnému člověku jeho dedukční sklon. Tenť jest jen nejprimitivnějším úkazem onoho velikého zákona ekonomiky myšlení, který celý rozvoj lidského vědění ovládá, elementární projev snahy zjednat si vodítek a prostředků přehledného poznávání, které jest nutností i nejjednoduššího duševního života. Ano, když se ohlédneme pečlivěji, shledáme, že právě podobný ráz převážné dedukce je ještě charakteristickým pro počátky všech věd, i samých věd přírodních. Hybnou však silou jejich vývoje jest skepse, která se vkládá do výsledků domněle nejnepochybnějších, opětou a opětou s jiných hledišť vedenou indukci základy dosavadní přezkoumává, předělává, zvracuje. Vzdává se znenáhla snahy odhaliti cestami rozumového poznávání poslední příčiny jevů, spokojuje se zjiště-

ním skutkových stavů a jejich pravidelností. Ale tím horlivěji oddává se výzkumu, jenž zkušenosti je dostupný.

Avšak nejenom pokrok vědy, také pokrok politiky nemůže býti jiný, než nové rozbory dosavadních axiomových hesel a domněle samozřejmých pravd pečlivým stopováním a zužitkováním skutečností, historie minulé i běhů současných. Také počátky praktického politického myšlení, jako počátky vědy, jsou podobny způsobu myšlení obecného člověka. Jdeme jen v myšlenkách o padesát let zpět a shledáme duchy velkému tehdejšímu našemu politickému hnutí vévodivší v postavení docela obdobném. Silná víra v demokraticky uzákladěnou konstitučnost jakožto lék na všechny dosavadní nemoci společenského těla a vůbec víra v absolutnost domnělých politických pravd od nich hlásaných provívala jejich celé myšlení — proto ta krutá nesnášlivost proti všeliké skepsi, ať vyplývala z bážlivé šosácké obmezenosti, z hloubi konservativních přesvědčení či z kriticky-pokrokových výhledů. Každý radikalismus je nekriticky axiomový, každý rozhodně deduktivní a nová učení politická bývají radikální. Pokroky v politických názorech nejsou pak myslitelný jinak, než že novou indukci, novým se uchýlením ke zkušenosti v běhu dob nastřádané a v přítomnosti se hromadící přezkoumáváme dosavadní základní východiště myšlenková. Každý pokrok je podmíněn otřesem ideálů pokolení předchozích — však potomci splatí na nás, co my provedli předkům! My učíme se z toho běhu věci především jednomu: že všechny strany, všechna politická hesla mají platnost a oprávněnost jen relativní, dobou, místem, povahou lidu podmíněnou.

V živém dychtění politického života se arci to vědomí ztrácí. Strážci dedukce z axiomových hesel jsou v politickém životě právě — strany. Ony se stávají tak říkajíc specifickými orgány politického života proti ohlodávání dedukční setrvačnosti zubem kritické i nekritické skepse.

Není zdrojem toho odporu jen sladký zvyk panství, egoistické kouzlo držby a pohodlí ducha na kolejích uvyklého souzení. Jest to i bázeň před následky náhlých otřesů, před chaosem rozkladu. Prostý rozum poddává se nárazům na jeho utkvělé základové názory jen bezděčně, i v politice; strany propadnou osudu záhuby, nedovedou-li nutnou transformaci svých vůdčích hesel vědomě a prozíravě připravovat, nedovedou-li těžit ze zdrojů bohaté skutečnosti a utužovati sílu přesvědčení ve svá hesla, podmínku všeho života politického, ne tuhou setrvačností, nýbrž kritickým jich tříbením. Jím je chrání proti náhlým, ostrým nárazům skepse, jež ovšem nejdou k duhu ani stranám ani politickému životu. Strany, které to nedovedou, musí zajíti.

V našem dosavadním životě politickém hrál nemalou úlohu duch dedukce zrovna hýřivé, dedukce z jistých axiomatických hesel. Ano mnohá měla zrovna ráz čehosi metafysického, za obzorem všeliké zkušenosti leží cího.

Vzpomnělo se již demokraticko-konstitučních ideálů z r. 1848. Jiná toho druhu hesla byla na př. o vlastním úkolu poslanců: vykonávati vůli voličstva, nikoliv tedy své přesvědčení.

Povážlivá to these, protože přešinovala zodpovědnost za politické akce na voliče, kteří přece mívali jen to mínění, jež jim lichotníci dovedli suggerovati.

Ještě povážlivější byla hesla o pravdě a právu, jež prý samo sebou vítězí. A nejpovážlivější učení, že dostačí nadšení a nezlomný odpor, aby i malý národ své soupeře překonal. Co už způsobili neštěstí rozsévající takového semení!

Leč z těchto neduhů se zvolna hojíme. Zbývají však přece a to v oboru našich základních cílů jisté axiomy, které jsou dosud skoro obecně základem neuprosných dedukcí, proti nimž — přese všechny bohaté zdroje zkušenosti půlstoleté — nevrle se snáší každá kriticky tříbící skepse.

A ona přece jest nutna. Právě v zájmu těch velkých vůdčích ideí je nezbytna. Neboť povážlivou, snad nejpovážlivější stránkou politického vývoje českého za poslední dvě desetiletí jest, že nové strany se nepodjímalý tříbivé práce, na níž se pokrok politického života zakládá, nýbrž proti bezděčnému tříbícímu vlivu zkušenosti naopak vztyčovaly heslo návratu k tuhým axiomatům minulosti a ke starým způsobům dedukce. Toť náš osudný kruh.

V. Abstraktní autonomismus a zkouška zkušenostní.

Psychologicky je dobře pochopitelné, že v prvním zápalu boje o nějaké nové formy veřejného zřízení, o nové základy společenské organisace, dosah jejich přeceňujeme. Tak bývalo vždy. Když před více než sto lety v pravých orgiích nadšení dovršeno ve Francii vítězství demokratického liberalismu, bezpečně se očekávalo od něho vyhlazení všeho zla a všelikých béd (jež připisovány vesměs na vrub »starého řádu«). K typickým názorům, hlásaným z hloubi přesvědčení od populárních vykladačů socialismu, náleží, že se v ovzduší nových řádů dostaví všechny podmínky mravního obrození a společenského souladu. A kdo ostatně nečetl, jakým jáсотem naplnila r. 1848 tisíce a tisíce zvěst o slíbené konstituci. Co se vedlo lichých sporů o »nejlepší formě státního zřízení« v předpokladu, že existuje jediná, abso-

lutně nejlepší, aspoň pro všechny poměry vzdělaného světa nejdokonaleji se hodící!

Zkušenosti naše konstituční, nyní už dobu čtyř desetiletí objímající, a známosti naše o poměrech parlamentních v různých státech cizích nás poučily, že plné zabezpečení někdejšího ideálu povahou té formy ústavní samou ještě nikterak dáno není. Vidíme slabosti parlamentarismu v oboru úkolů zákonodárných, vidíme zhoubné vlivy, jež na směry a tendence veřejné správy vykonává majoritní princip, což je jen jiným označením pro vládu určitých stran. Mluvíme teď o úpadku parlamentarismu, ale forma jeho sama vinu nenese. V pravdě znamená každý útvar veřejné organisace jen určité podklady pro rozvinutí sil a snah, jen určité koleje pro řízení povozu pospolitých záležitostí.

Jakou měrou se nové nějaké zřízení osvědčí, jakou měrou ideálu svému vyhoví, závisí na lidech, kteří na takovém podkladě síly a snahy své rozvinou, závisí na tom, jak povoz pospolitých záležitostí na těch kolejích povedou ti, jimž připadne úkol jej řídit.

Jasně z toho vysvítá mylnost názoru o absolutnosti jakékoliv formy veřejného zřízení. Jejich hodnota, jejich platnost, jejich převaha naproti jiným jest pouze relativní. Pravíme právě dost, když o jistém útvaru společenské organisace řekneme, že v určitých, historicky daných poměrech poskytuje možnost lepšího uplatnění sil a snah o dobro obecné, že poskytuje kolej hladší a bezpečnější pro povozí pospolitosti a jeho dobrý chod. To platí stejně ve sporu o výhodnost ústavní monarchie neb republiky, federalismu neb centralismu, také o správě zeměpanské a samo správě.

V očích nadšenců pro určitý útvar veřejnoprávní platí to arci za těžký zločin, když se otřásá důvěrou v absolutní jeho trefnost. Spatřují v tom jakési zákeřné podlamování tuhosti snah a dobrých přesvědčení. Ale větší nebezpečí vzhází z jednostrannosti, která přílišnou důvěrou v pouhé formy zatlačuje vědomí, že životnost a plodná síla těch forem závisí jedině na duchu, kterým je naplníme, na výkonu, který pomocí jich se provede. A ještě jest povážlivější, když uskutečnění jistého politického ideálu je možno v různých stupňově odchylných podobách, a my nejenom že v agitaci a veřejném výkladu opomíjíme účtovat s těmi rozdílnostmi, nýbrž všecko světlo a jen světlo nanášíme na obraz jedině z nich, všecken zápal nadějí na něj připínáme a to právě snad na ten nejméně uskutečnitelný ze všech.

Prve řečené chyby — výlučného důrazu na absolutní spasnost formy — dopouští se náš politický život vůči dvěma politickým našim ideálům, ke

všemu ještě zmatkuplně směřovaným — vůči zásadě autonomismu a vůči zásadě samosprávy. Druhá chyba páše se skoro venkoncem na myšlence státoprávní.

Doložití ty výtky blíže musí býti úkolem politického kacíře, který nechce bořiti politické ideály naše, ale vytknouti meze jejich relativní oprávněnosti věčné a podmínky jejich úspěšného uplatnění. Ve velikém oboru věd společenských dávno jest uznána bludnost všech absolutních řešení. Neznáme více žádné absolutně dobré soustavy agrární neb zřízení živnostenského; starý, příkrý spor o zásadní přednost svobodného obchodu neb ochranné soustavy je odbyt. Ve vědě to bylo pokrokem a praktické politice národohospodářské šlo to k duhu. Vyprosňuje ji z ducha šablonového. Přestalo jen pohodlí pouhého spoléhání na určité tvary organizační. Proč by mělo býti jinak v oboru forem ústavních a organismu správy veřejné? Proč by to mělo ublížiti pevnosti a jasnosti cílů politických stran a celých národů? Proč by měl politický pokrok náš záviseti na tom, abychom sobě a svému lidu líčili Potemkinovy vesnice?

Ze tří dotčených předmětů, jež v udaném směru mají býti podrobeny kritické úvaze, vybíráme nejprv autonomismus a samosprávu. V příčině jich obou jest nám možný rozbor přesnou indukcí, protože bylo trvajícím u nás zřízeními přece dáno jisté pole, na němž se mohla naše schopnost k autonomismu a k samosprávě osvědčit.

Začínáme s autonomismem, kterýžto pojem náleží k nejméně vyjasněným v politickém názoru našeho lidu, a to i jeho vrstev poměrně osvícených. Snad se hranice jeho proto tak těžce vymezují, protože vplývají do něho jisté rysy státoprávního federalismu a jisté živly samosprávy. Důležitým prakticky jest určitější vymezení již proto, poněvadž nejedna z politických stran v Rakousku, zejména i mezi Němci, jest autonomistickou, ač naprosto ne federalistickou, tím méně federalistickou v našem historickém smyslu státoprávním. Z čehož už vyplývá, že čáky autonomismu jsou pro nás poměrně větší než čáky státoprávního federalismu. Je tedy poměrně aktuálnější.

Jako politické organizační heslo značí u nás autonomismus — má-li ten pojem vůbec vedle samosprávy nebo státoprávnictví míti osobitého smyslu — podle běžných, posléze ještě v adresním návrhu hr. Dzieduszyckého vytčených ideí, především požadavek rozšíření zákonodárné kompetence sněmů zemských na ujmu zákonodárné příslušnosti říšské rady. Tedy krátce: větší decentralisaci zákonodárnou. Toť jediný příbuzný rys našeho autonomismu se státoprávním federalismem, od něhož se však pojmově rozlišuje tím, že by tento předpokládal spolu samostatný ústroj výkonný

(zemské ministry neb ministra), s jedné strany přímo koruně podřízený, s druhé přímo sněmu zodpovědný, spolu s jistou měrou samostatného organismu finančního v oboru daní a poplatků. Autonomismus neznamená tedy zásadní negaci základův ústavy nyní trvající, jen posun kompetencí na její půdě. Tedy lze jej nyní takto určitěji vymezit: větší decentralisace zákonodárná na základech trvající ústavy. Rozdíl ne zásadní, nýbrž stupňový.

Jak ten požadavek odůvodňujeme? Povšechnou zásadou. Pravíme, že je Rakousko složeno ze zemí přírodou, hospodářským stavem, kulturními poměry a povahou obyvatelstva velmi různých, těch růzností že nemůže ústřední zákonodárství ani vystihnouti, ani šetřiti. V každé zemi že znají nejlépe své potřeby a že je tedy správnější, přikázati jich opatřování zákonodárství zemskému. Z té povšechné zásady vyvozujeme své soudy, naše dedukční pohodlí na tom ustává a nelíbí-li se vám výraz »dedukční pohodlí«, dejte místo něho »naše víra«. Věta o lepším vystižení zvláštních potřeb jest totiž správná, když dostane správné časoslovo výrokové a tím je zde slůvko *můž e*, které se musí silně podtrhnout, zdůraznit. Možnost však nestane se skutečností sama sebou, nýbrž jen za jistých podmínek a má meze časově relativní. Oboje jest důležité a vyžaduje pečlivého obhlédnutí i rozboru.

Podotkněme jenom předem, že slovem »zákonodárná příslušnost« sněmu nemusíme rozuměti venkoncem pouze spolupůsobení při stanovení všeobecných norem v přesné formě zákona. Stanovy našich bank a mnohých jiných zemských institucí jí na př. nemají; potud je forma věci konvenční, věci vhodnosti a zvyklosti.

Správně jest nepochybně, že zákonodárství ústřední bude náchylně k obecně jednotným, růzností nešetřícím úpravám. Činívají se sice i v říšských zákonech výhrady a zvláštní předpisy pro určité země, vydávají se říšské zákony pro jednotlivou zemi platné (jako podobně v Prusku státní zákony platné pro jednotlivé provincie, jako v Anglii zvláštní zákony pro Škotsko neb Irsko), ale plné šetření oprávněných růzností přece jenom nebývá vždy snadno, ač jsou snad tytéž osoby, které zasedají na radě říšské, také poslanci sněmovními; zvláště pak mívá obtíže, kde si zájmy a potřeby různých zemí navzájem odporují nebo poměry příliš se různí. Vidíme to nejlépe na osudu našich t. ř. rámcových zákonů. Potud tedy dá se již též zkušenostní, induktivní cestou čerpati potvrzení pro naši všeobecnou thesi autonomistickou — ale s výhradou výše připomenutého správného slovesa výrokového, že autonomismus v oboru zákonodárné

příslušnosti může zabezpečiti lepší šetření odchylných teritoriálních potřeb a poměrů.

Nutká nás to tedy zrovna vyšetřiti touž cestou indukce, zdaž se tato možnost vskutku tolik osvědčuje, kolik je pro ni teď již dáno půdy. Ať sebe více horlíme na těsné meze nynější zákonodárné příslušnosti našich sněmů, tolik přece nás poučí pohled na ústavní zřízení jiných států, že zákonodárné orgány užších územních oblastí, jakými jsou naše sněmy, v státních útvarech evropských (vyjímajíc federativně upravené říše) nemají obdoby. Jistý obor působnosti tu jest, tedy jisté pole pro osvědčení schopnosti k vydatnému zákonodárnému šetření zvláštností zemských. A budeme moci souditi: čím více se tato možnost v daných mezích působnosti opravdu osvědčuje, tím pádnější, ano ze všech nejpádnější to argument pro požadavky autonomistické, tím pádnější důkaz proti všem námitkám a pochybnostem. Máme prostředek pro ryze věčný, zkušenostní výzkum v tomto směru? Máme. Jest to čtyřicet ročníků zemského zákona. A výsledek výzkumu vypadne dost bledě. Málo jest v nich zákonů a jim obdobných povšechných předpisů (stanov, regulativů a t. p.), o kterých by se dalo říci, že byly zbudovány na specifických zvláštnostech zemských poměrů, převládá šablonovité přenášení cizích vzorů. A co teprv je oborů, kde zákonodárná příslušnost země byla nepochybnou, které ale zůstaly nepovšimnuty. Námitka, že mnohý pokus zůstal pro odpor vlády marným, tu nevystačí. Dříve by se musilo dokázati, že jsme se svým pokusem přišli v čas, nežli se mezery opomenutím povstalé uchopila naší zovací moc vlády, jako se na př. již častěji ukázalo při pokusu o zemský zákon o školách pokračovacích.

My jsme ve svých autonomistických strastech — uprajíce pořád jen zraky své na zákonodárné dílo a dovolávajíce se ústavy, jež říšské radě přikazuje určité obory zákonodárné, všechny ostatní zůstavujíc sněmům — přehlédli důležitou věc. Právě naše ústavní zákony o jistých otázkách určité předpisují, že musí býti upraveny zákonem, o jiných nikoliv. Kde takového předpisu není a potřeba jistých opatření přece se jeví, rozhoduje čilost iniciativy a té iniciativy chápala se často správa státní, vláda. Průmyslové školství na př. není mezi úkoly vyhrazenými zákonodárství státnímu, nemáme o něm vskutku žádného zákona říšského. Co však učinila pro jeho soustavný vznik a vývoj země? I byli jsme konečně překvapeni silnou iniciativou vlády. Bylo již v tomto časopisu svého času, když brojily německé strany proti platnosti zřízení české techniky pro domněle scházející podklad zákonný, poukázáno k tomu, že by také reálky v Čechách

všechny byly vlastně neplatně zřízeny. Řekněte, že je vláda neměla zřizovat. Pak je stejným neprávem zřizovala jednotlivá města.

Kde pak je řečeno, že tu musí býti zákon? Ustava iniciativě vládní nevadí, kdyby došlo na zákon, pak dle ní se rozhodne, kdo má právo jej vydati. Zkrátka, my ve své dedukční pohodlnosti operovali pořád všeobecným heslem, čilost počinu i akce scházela. A nebylo potřebí zákonodárných forem; správní kompetence země, sněmu a zemského výboru byla by v četných případech dostačila. Měli jsme autonomistický princip, ale nedostačnou autonomistickou zdatnost a schopnost! A přece by to býval nejvyšší silnější trumf, nejpádňější, vše porážející argument naproti všem odpůrcům autonomismu. Byl by to neodolatelný průkaz způsobilosti.

Velikou měrou jsme ten průkaz dosud zůstali dlužni. Připustiti lze omluvu, že nás velké všeobecné otázky a spory politické a národnostní příliš od podrobných úkolů odvracely. Ale nelze připustiti jako dostačnou výmluvu známý poukaz na krátkost času, jehož se sněmům dopřává. Jen kdybychom byli přicházeli do těch několikanedělních zasedání už napřed dobře připraveni, autonomistickým duchem vážně naplněni, kdybychom byli času využítkovali a neplýtvali jím v rokováních o plitké místní a osobní trety!

Je ovšem ještě jiná, vzhledem k českému nazírání politickému dost choulostivá, ale přece vážná skutečnost přímo světodějného rázu, která jest s to z části chabost zákonodárného osvědčování autonomistického vysvětliti, která také vyhlídky autonomismu, pokud jde o pole zákonodárné, pro budoucnost spíše oslabuje, než posiluje, ale není na překážku, aby jeho zřetele tím spíše se obrátily jinam.

VI. Autonomismus a společenské proudy časové.

Ten laskavý čtenář, který by v touze po samostatném provedení zkušebnostního důkazu, v posledním článku naznačeného, opravdu sáhl po různých ročnících zákonníka zemského, udělá dobře, když k nim přiběře ještě stejně obsáhlou řadu zákonníka říšského. Poskytne mu další látku k zajímavým zjištěním.

Docela jest nepochybně, že se bezdůvodně a nikterak ku prospěchu věci říšské zákonodárství zmocnilo některých látek příslušejících ve smyslu trvajících ústav zákonodárství zemskému. Záhy však zpozorujeme také, že v říšském zákonníku stále více přibývá takových kusů, které nejsou říšskými zákony, nýbrž mezinárodními smlouvami. Ještě naši dědové by si

za mladých svých let nebyli dovedli představit, o jakých věcech budou za nemnoho desetiletí uzavírány smlouvy mezi různými státy v tom zjevném záměru, aby se jistými stejnými základy úpravy potřebě každého ze všech těch zúčastněných států vyhovělo lépe, nežli lze jednostrannými samostatnými úpravami zákonnými. Smlouvy poštovní a telegrafní, plavební, veterinářské, smlouvy o jistých stejných rysech při ochraně literárního, uměleckého, vynálezového práva, při ochraně vzorků a známek a m. j., naplňují teď hojně sloupce říšského zákonníka. Žádné doktrinářské libůstky unifikační to nezpůsobily, nýbrž skutečný tlak potřeb vysvětlitelný ustavičně mohutným mezinárodním prouděním osob i zboží, stále intenzivnější výměnou myšlenek, pořád rychlejším šířením známosti o technických pokrocích a výtvorech práce duchové vůbec. Zdokonalená komunikace, tisk a jiné prostředky sdílení, vše tu působí v stejné tendenci. Kde nebylo naléhavé potřeby, zůstalo volání po unifikacích mezinárodních bezvýsledno nebo zůstal jeho účinek obmezen na užší skupiny států na př. v soustavách mincovních. Kde naopak praktická potřeba se důtklivě hlásila a nehovělo se jí dost rychle, nesl se stav mezinárodní neurovnanosti velmi těžce, jako na př. dlouhý čas v příčině podmínek platného přihlašování vynálezů k ochraně v cizích státech.

Co si tak zjednává rozhodnou platnost v mezinárodních vztazích, mělo by býti beze vší obdoby pro jisté záležitosti v užších mezích jednotlivých států? Představme si na př., že by bylo patentové právo — které v příčině řízení udělovacího není ještě mezinárodně ujednoceno, ač o to již namnoze se usiluje — upraveno v mezích Předlitavska zcela různě sedmnácti zemskými zákony. Takový autonomismus by nás ani nemohl těšiti; byl by překážkou vývoje. Nebo vezměme živnostenský řád (i ten bývá pro zemské zákonodárství reklamován) a dejme tomu, že by byl upraven v Čechách na zásadě naprosté svobody, na Moravě a v Dolních Rakousích podle požadavků tuhého průkazu způsobilostního a to v době, kde ne jen výjimečně, nýbrž velmi zhusta výdělečné poměry nutí lidi ke stěhování ze země do země.

V Německu na př. na utvoření Severního Bundu následovala hned unifikace živnostenského zřízení pro celý obvod jeho a na utvoření říšské jednoty ihned unifikace pro říši celou. Představme si právo obchodní různě upravené na územích, jichž několik snadno se projede po železnici za jediný den. Anebo vezměme v zemích téhož celního území různě upravené daně spotřební na předměty hromadné výroby a odbytu; pouhé zřetele soutěžní nutí k jednotě a uherští státníci, kteří věru nebyli nehouževnatí v příčině zákonodárné samostatnosti království uherského, vřadili tyto daně

a mnoho jiných věcí mezi předměty, jež se v obou polovicích říše dle stejných zásad mají upravovati. A jak těžce nesou některá odvětví našeho průmyslu újmy, které jim co do nákladů výrobních způsobuje naprosto rozdílný stav zákonův o dělnické ochraně a sociálním pojišťování v Uhrách a Předlitavsku; jak teprv, kdyby takové různosti měly panovat mezi tolika zeměmi, z nichž se skládá Předlitavsko!

Vše bylo arci jinak, dokud lidé lpěli na své hroudě, dokud nebylo těch každodenních kulturních a jiných sociálních stykův mezi vzdálenými oblastmi územními.

Nic naplat. Takovým velkým skutečností sociálního vývoje je marno se vzpírat. Jsou veliké obory lidských zájmů, kde sebe výraznější zvláštnosti užších teritorií blednou před universálnější nutností stejných základů práva, kde by nestejnost práva vývoj jen dusila. A těch oborů v naší době přibývá. Proto všude tentýž rys a to nemůže býti pouhým plodem nějaké bludné doktrinářské předpojatosti centralistické. Německo, Švýcarsy, Unie severoamerická, na něž se někdy u nás právě k dotvrzení autonomistického ducha poukazuje, podávají příklady postupného převádění zákonodárné příslušnosti z menších teritorií na celek. Žádný předpojatý centralistický duch je nediktuje, nýbrž velké, neodčinitelné a pokrokové sociální skutečnosti, před nimiž nelze zavíratí oči. Řeknete stokrát, že by dostačilo podobné věci, pokud je stejná úprava v mezích státu žádoucí, upravití stejně znějícími zákony zemskými. Pak je autonomismus pouhým formálním principem, nemá duše, protože se nemůže odvolati na svůj nejplatnější důvod, na svou *raison d'être*: různost teritoriálních podmínek hospodářských a kulturních. Takovým pokusem zcela liché poklony autonomistickému heslu byl pokus sedmnácti stejných osnov zákonných o přidělu zvýšené daně lihové zemím. Odpor jediného sněmu jej zmařil.

Tak pracuje sám mohutný rys současného vývoje společenského, neohlížeje se na abstraktní hesla stran, proti snahám o vydatnější míru autonomismu zákonodárného. Marno všecko vzpírání citu, který se věší na zamilované heslo. Máme tedy prapor autonomismu, ode dávna s nadšením týčený, prostě v resignaci svinout? Nikoliv. Jen nesmíme chtítí, aby vzdor všem mocným nutnostem dob a potřeb pořáde vlál sám na všech cimbuřích. Musíme uznat jeho relativnost. Tím ještě neskládáme hlavu pod jeho centralismu. Uznáváme pouze účelnou dělbu úkolů zákonodárného a bude nám státi nad ní pevně na stáži. Zhostíme se pohodlnější, ale na konec přece neudržitelné dedukce z abstraktního principu a místo šablony postavíme i zde podrobnou analýsu případů. Autonomismus bude pak znamenati odpor proti každému centralistickému řešení úkolů zákonodár-

ných, které svou povahou a podle poměrů doby nevyhledávají jednotné úpravy a pokud ji nevyžadují. Jakmile v tom správném duchu každý konkrétní případ bude řešen, také t. zv. rámcové zákony mohou dostati platnější význam a plodnější úlohu než dosud.

Pochopuji, že vzpírá se myslí těch, kdož si navykli dělat politiku citem, myšlenka o nutném přecházení jistých agend zákonodárných z užších na širší politické celky, tedy — neštiťme se pravého slova — o jakési centralisující tendenci novověkého společenského vývoje. Ani tito sentimentální autonomisté nemusí se báti. S tímž vývojem společenským, který řečenou nutnost způsobuje, probouzí se tolik nových tvarů životních, tolik nových potřeb a poměrně s nimi tolik nových úkolů také autonomistickému řešení, že není starosti o důstatek možnosti zaměstnání. Jen když se ta možnost vždy řádně a včas učiní skutkem. Autonomismus jen abstraktní a k tomu sentimentální arci — abychom úsloví obvyklé jednou také obrátili — pro samý les nevidívá stromů.

Přestane-li jednou ta můra abstraktní nás dusit, snad obrátíme svůj zřetel ještě jinam. Přepínání centralismu neobjevuje se pouze v zákonodárství, také ve správě. Tím zvláštním scestím názorů, které nám bude ještě blíže si objasniti, pojmově jaksí u nás splynul rozdíl státní (zeměpanské) správy a samosprávy v jedno s rozdílem centralismu a decentralismu správního. Uvidíme ještě blíže, že to je pouze možno při tom pojímání t. zv. samosprávy územních korporací, která se u nás vyvinula podle ideí obecního zákona z r. 1849 v obecném zákoně obecním z r. 1862. Byli to hlasové i z tak řečeného centralistického tábora, kteří už častěji poukazovali na přetížení státních úřadů následkem přílišného soustředování rozhodovacích působností v úřadech ústředních. To má dvě bolestné stránky: zdlouhavost výkonu a přece šablonovitost. Jako jest množství agend, které z přetížených místodržitelství mohou, aspoň v zemích větších, zcela klidně přejíti k rozhodování konečnému na nějaké střední instance, řekněme úřady krajské, tak jest jich veliké množství, které naprosto nepotřebují instanční cesty k dalekým úřadům centrálním. Důkladná revise všech agend musila by se v těch směrech podniknouti, a bylo by to vděčným úkolem nějaké velké organizační osnova, jejíhož motivovaného vypracování by se měl podejmouti některý z našich poslaneckých klubů. Nechceme-li to zrovna také zváti autonomismem, nezveme. Každým způsobem je to účelná a nanejvýše potřebná decentralisace. Nebezpečí strannických neb formalisticky jednostranných postupů by s ní nebylo spojeno, kdyby jen byl větší měrou než dosud do výkonů veřejné správy uveden živel samosprávní v ten způsob, že by v agendách, jež předpokládají dokonalou znalost životních

poměrů, na něž se má zákon aplikovati, ke sborovému spolurozhodování s úředníky zeměpanskými byly povolány laické živly těch životních poměrů znalé, a když dále k ochraně veřejných práv subjektivních bude řádně působiti správní soudnictví.

Hlavní věcí arci zůstane — a na ní závisí konečný osud autonomismu — čilost počinu v zákonodárné i správní působnosti země. Podtrhujeme slovo o správní působnosti země. Druhy — a není tomu ještě ani příliš dávno — nemálo se političtí lidé naši rozhorlovali nad tím, že existuje zvláštní ministerstvo orby a že ono si osobí právo na zřizování škol zemědělských a vydávání organizačních regulativů pro ně a pod., když přece zákonodárství o věcech zemědělských přísluší sněmům. Ale to právě jest jiná věc: zákonodárství a výkon. V pouhém autonomistickém zřízení dle výše udaného výměru (tedy na rozdíl od federativního nějakého) musí se výkonná klausule každého zemského zákona obracet k nějakému ministru předlitavskému. Zde není na půdě trvajících zřízení možna cesta jiná. Jinak, pokud jde o orgány ku konkrétnímu provádění zákona; tu může zákon prováděcí výkony až do samého vylučného práva rozhodovacího přímo uložití zemskému výboru. Z povahy žádného zákona zemského ne plyne, že by snad zeměpanské orgány z jeho provádění byly vyloučeny nebo že by sám sebou prováděcí úkol připadal orgánům zemské neb jiné samosprávy. Panující náš způsob myšlení plete si pořád vše, hlavně pak federalistická hledišťe de lege ferenda s trvajícimi zákony ústavními. Leč do toho se zde nepouštějme.

Zjistíme jenom, že ne pouze na půdě zemských, nýbrž i na půdě říšských zákonů mohou se uložití zemským výborům, stejně jako okresním neb obecním orgánům samosprávním, prováděcí výkony a s druhé strany právě tím, že u nás vedle sebe trvá dvojí organicky nespojený ústroj správy veřejné — zeměpanský a autonomně samoprávní — a že v dost velkém okruhu jejich organizační počín žádného zákona jako podkladu nepotřebuje, záleží na konec pouze na čilosti, kdo koho předejde, kdo v čas potřebu postřehne a jí se uchopí. Záleží pak na vlivu sněmu a na moci stran, aby takové organizační počiny zemské samosprávy dovedly uhájit před usurpačními pokusy zeměpanské správy.

Má tedy autonomismus, i když sociální vývoj moderní tlačí mnohé předměty před forum říšského zákonodárství, přece půdu velikou, jen když jí dovede užítí.

Naše báje a pověsti mluví o »mrtvé« a »živé« vodě; živá dává kouzelnou životní sílu i mrtvým tělům a slučuje oddělené mrtvé údy zase v živoucí tělo. Abstraktní autonomismus ve svém dedukčním pohodlí je podoben

té vodě mrtvé. Bublá, hučí a zdýmá se občas, ale nemívá oživující síly. Dáti svému autonomismu v ustavičném čilém organisačním počínu v mezích účelností pospolitých působivost, učiniti jej »živou vodou« ve velkém oboru pospolitých potřeb — to záleží na lidech, kteří jej dovedou vyznávatí skutkem!

VII. Čínská zeď samosprávy.

Kdybychom chtěli nejstručnější formulí vyjádřit postavení české politiky k samosprávě, snad bychom nepochybilí díce: Samospráva náleží k nej- důraznějším bodům českých politických programů všech stran a k nejz- nedbanějším částím české politiky bez rozdílu stran. Teprv od zřízení české university byla znenáhla látka příslušná na podkladě historie a pozitivního práva domácího i srovnacím vyličováním vývoje a rázu zřízení cizích kriticky probírána. Řídké celkem, ač někdy obsažné kritické výlety, které do říše organisace správní podnikli političtí řečníci rady říšské, u nás se vždycky dojmem minuly, protože mluvčí pokládání šmahem za nepřátely samosprávy. Anglickým ideálem samosprávním sice u nás šermováno, leč jeho podstata byla tak málo známa, že si u nás snad ještě do posledních let málo kdo byl vědom, že rozdíl naší samosprávy od anglické nespočívá snad jen v nedokonalostech zdejšího provedení, nýbrž v principu samém. A ten rozdíl se dá vyjádřiti tak, že naše zákonodárství pojímá samosprávu (t. j. co se tím názvem kat' exochén u nás vyrozumívá) za samostatné obstarávání vlastních záležitostí jistých územních korporací (obcí všeho druhu) svými orgány, kdežto anglická jest správou státní obstarávanou v určitých okrscích místních v čestných úřadech osobami laickými (neúradnickými), jmenováním se strany koruny neb volbou spoluobčanů k tomu povolányi, a finančními prostředky těchto okršků.

Leč nebudeme zabíhati do těch rozdílností, které byly během posledních let též u nás vícekráté již tiskem vylíčeny. Musíme i čtenáře své poukázati zejména na studie prof. Boh. Riegra, na sborníkový spis »Samospráva«, vydaný spolkem »Český klub« v Praze, i na stati uveřejněné v předešlém ročníku Harmachova »Věstníku samosprávného«. Zde především běží o to, vysvětliti si, proč rozvoj samosprávy u nás uvízl, vlastně nezbytně uvíznouti musil.

Dobře je pochopitelné, že náš samosprávní ideál tak těsně je připjat ke staré liberální formulí. Vyrostl v době, kde tato formule naplňovala všechny mysle. Tak jako individuum má míti nedotknutelně zabezpečen

jistý okruh volného sebeurčení, má svá »přirozená práva«, do kterých nesmí zasahovati státní moc, tak také obec dle té formule má přirozenou sféru svých záležitostí, vzhledem ku kterým jest jí zabezpečiti volnost sebeurčení tímž způsobem, jakým se ústavně zabezpečují individuální práva státoobčanská. Tak povstalo heslo tak řečené »svobodné obce ve svobodném státě«, povstala ryze abstraktní idea samosprávy, která — nešlo-li se na věc tuze kriticky — měla jakousi oprávněnost vzhledem k obci místní; mohloť se o této říci, že byla již dávno, nežli povstal stát, nositelkou správních výkonů ve službě potřeb místní pospolitosti, dalo se aspoň na jistý kruh takových pospolitostních potřeb hospodářských, které vyplývají z místního spolubytu, prstem makavě ukázati. Tíže už arci se vedlo té konstrukci, když šlo o širší nějaké obce, na př. okresy, kraje atd., obvody to správní, státem teprv utvořené. Ale každému přirozenoprávnímu pojmání se dosud tak vedlo; a ono si pomáhalo tím, že si našlo určité historické právní útvary a ty pasovalo na »přirozené«.

I liberalismus, maje se vypořádati s existencí různých obcí, ať předstátních, ať postátních, prostě jistý obor ze správních agend, jež ony obstarávaly, rozpoznal za jejich vlastní nebo přirozené a odlišil je od přenechaného, od nich jaksi mandátem v zastoupení státní správy vykonávaného, a tak tu odlišil dvojí kruh agend. Jedny plynou domněle z povahy těch kterých územních korporací (obcí), jsou jejich přirozeným oborem. Ony mají p r á v o na ně neporušitelné a z vlivu správy státní vymaněné. Vůbec na p r á v u k příslušným agendám je důraz, nikoliv na povinnosti k jistému správnímu výkonu. Druhé jsou výkony státní správy z důvodů prospěšnosti přenechávané jim k provádění; není řeči o právu na ně, vykonávání jejich vyplývá z převzaté, resp. uložené povinnosti. Trvá tudíž, dle toho názoru, dvojí sféra veřejnosprávné působnosti, přísně ohraničená přirozenou povahou úkolů, právě proto určité a nepošinutelně vymezená a odlišná: správa státu a správa územních korporací uvnitř jeho. Základním východiskem jest tu tudíž představa, že obor působnosti státu a obor působnosti územních korporací uvnitř jeho jest něčím p o d s t a t o u svou rozdílným.

Tato domněle přirozenoprávní distinkce stala se vývoji naší samosprávy osudnou, stala se pro něj pravou čínskou zdí. Byla s houževnatostí vyznávána, když v cizině už dávno byla prolomena, aby se zjednalo místo pro kroky samosprávy. A snad k vysvětlení té houževnatosti ani nestačí panující axiomový ráz a deduktivní návyk českého politického myšlení. My jsme byli tak dlouho a jsme vlastně skoro pořád v opozičních postaveních proti vládě a věru že nezřídka u veliké nevrlosti proti státu samému, že by anglický pojem samosprávy, jakožto určitého způsobu výkonu obecné

veřejné správy státní, už pro tento opoziční rys naší politiky nebyl našim lidem sympatickým, nenalezl u nich pochopení. Tím méně, když by byli viděli, jak právě nové tvary samosprávy anglické povstávají za vlivu vlády a zůstávají k ní v poměru podřízenosti instanční, kdežto u nás pojem státní správy a samosprávy vyčerpával hodný kus protivy centralismu a decentralismu. Ostatně se přese všechnu monumentálnost tehdejšího vystoupení Gneistova veřejnost naše, v státoprávní zápasy a trudy pasivní politiky pohřížená, o takové věci málo starala.

Z našeho pojmu volného sebeurčení jistých územních korporací na podkladě podstatového rozdílu správních agend jejich a státních vplynulo však znenáhla dvojí nebezpečí.

Předně se ukázalo, že to právě s tou přirozenou působností kulhá. Kdyby někdo stokrát dokázal, že obec byla před státem a vykonávala po staletí jisté výkony správní pro pospolitost místním spolubytem sloučenou, což na plat, když na př. nejpůvodněji, dávno před usazením v pevných místních osadách, výkony pospolitostní obstarával svazek rodinný. Může svazek rodinný z toho titulu, že existoval dříve než obec, reklamovati snad, aby jisté pospolitostní výkony, jež druhdy a jistě po dlouhé věky sám obstarával, zůstaly jeho výhradou? A byly to základní a původní výkony všech pospolitostí, výkony soudnické a obrana na venek. Možno-li mluvit o nějakém přirozeném zákonu společnosti, jest to ten, že jisté obory péče o potřeby pospolitostní přecházejí s vývojem vyšších tvarů organizačních postupně na tyto. Vždyť právě jen tím způsobem stávají se možnými dokonalejší úkoje potřeb, když oživující se a přes širší prostranství se rozpinající vzájemné odvislosti lidské a úkoly pospolité z toho vznikající najdou ve vyšších tvarech organizačních své způsobilejší nositele. Jest to pouze jiná stránka téhož mohutného rysu, jež jsme viděli se uskutečňovat v oboru výkonů moci zákonodárné. Však těm nižším neubývá pro to působnosti, vznikát napořád nově z nových potřeb a udržuje se tím, že se o jisté výkony, z původních prostších mezi v rozvětvené úkoly vzrůstající, dělí různé články společenské organizace, řekněme to dle našich pojmů: stát, země, okres a obec. Každému z nich připadají jisté obory zcela neb části jejich a je tento rozděl funkcí podroben stálému pošinování, při čemž větší neb menší potřeba jednotnosti, technická snadnost provádění, intelektuální způsobilost a finanční nosnost rozhoduje.

Takových pošinů dožili jsme se sami na př. v oboru správy chudinské a zdravotní, a kdyby po odtržení školy národní od církevního vedení byla přešla na obec místní jako takovou, i zde bychom se téhož úkazu byli do-

čkali, který znenáhla vedl k přeštinování břemene na zemi a takový přeštin zcela důvodně musí býti spojen i s jistými přeštiny rozhodovací moci.

Jak lze naproti takovým nutnostem udržeti fikci o přirozenoprávních hranicích správní příslušnosti obecní, okresní, zemské? Jak naproti velikým naléhavostem sociálním zachovati názor, podle kterého každý z těch druhů užších a širších obcí má pevné právo na svůj v jisté době mu přisouzený »přirozený« obor a na samostatnost jeho řešení? A jaké mohou na této půdě vzejít nároky na nové obory působnosti, u kterých společenská potřeba nikterak nemluví pro právo toho neb onoho místního svazku na jejich samostatné obstarávání, nýbrž pouze pro povinnost určitého, v mezích možnosti dokonalého výkonu? Že též naši obhájei »samosprávního« principu se takových rozšíření dovolávali, jest pravda. Zapomněli na vůdčí ideu celého zřízení a na nesnáze, ano pojmové nemožnosti vpraviti nové úkoly do rámce jejího.

Druhá, v mnohém směru ještě horší nesnáze vzešla z toho, že vyvinul se dvojí, vedle sebe jdoucí ústroj správy beze všech styčných bodů vzájemných: správa zeměpanská a autonomní samospráva, jež namnoze si překážejí a v působnostech svých se křížují. Volání po udělení exekutivy samosprávným orgánům znamená vlastně jen zostření této protivy, žádný opravdový lék.

A z toho obojího ta ztuhlost a utkvělost, chudost vývoje »naší« samosprávy. V zajímavých, výrazných formách vyvíjela se zatím v Anglii, vlivem její, ač jinými formami, v Prusku. U nás jsme si stýskali na příliš byrokratický ráz správy státní, ale nechápali jsme, že základové ideje naší »samosprávy« samy zatarasily dvéře zdravějšímu vývoji. Čím bohatší život a spleťtější potřeby i výkony veřejné správy, tím nemožnější jest zajisté klásti všecken výkon její na bedra pouhých formálních znaleců práva, tím důležitější, tím nevyhnutelnější připustiti vliv laických živlů z těch sfér životních, na něž se má zákon aplikovat. Ve všem životě lidském vyplývá dělba práce z potřeby dokonalějšího výkonu, i ve správě veřejné. Tak se stalo vypěstování zvláštního, odborně vychovaného úřednictva, různých odvětví práva znalého, zrovna tak nutností, jako vývoj rozličných větví technických vyškolenců, lékařů, učitelů a pod. Nikde ve světě se veřejná správa bez něho neobejde. Avšak přece zase je život příliš pestrotvárný, než aby dobrý výkon veřejné správy byl naskrz možným jen skrze ně; odtud ta nevyhnutelnost spolupůsobení živlu laického a to účastí spolurozhodující. Jak Anglie a jiné státy tento požadavek rozřešily, bylo v nedávné době také českým jazykem zevrubněji vyloženo. A nebudeme to rozbíratí.

Náš princip, jak z uvedeného viděti, jest spíše principem autonomie

obecní (obec místní, obec okresní, obec zemská), než principem samosprávy. Rozhodující kriterion jest právo těch kterých »obcí« na určitý obor správních výkonů. Tomu principu se vyhoví konečně také, když ve jménu té které obce ony správní výkony vykonává úředník z povolání, jen když to jest je jí úředník. My také víme, že se vskutku naše tak řečená samospráva stala velikou měrou působištěm armády úřednické nejenom bez kordů a uniforem, ale pohříchu také v největší části bez pevných organických základů pro potřebnou kvalifikaci, pro služební a disciplinární poměr. Není to právě velkou ctí pro naši t. zv. samosprávu, že dosud si nedovedla takové základy organizační vybudovat, ač tak velikou měrou celý pravidelný chod její jest podmíněn výkony úřednickými. Anglie, toto eldorado samosprávy, kde celý kruh agend státní naší politické a daňové správy okresní, hodný kus soudnictví a všeliké agendy naší chudinské, zdravotní, cestní i školní samosprávy je v rukou sborů a komisí laických korunou jmenovaných neb občanstvem volených, nerozpakovala se vložiti dozor věcný i disciplinární nad výkony pomocných úředníků, při tom také velkým počtem upotřebovaných, do rukou státní správy, svého local government boardu, řekli bychom: ministerstva samosprávy. A to způsobem, který zaručuje jak přísný výkon úřední, tak i velkou míru nezávislosti postavení těchto úředníků. My jsme se dosud pro první a druhé instance naší samosprávy v těch směrech nepostarali o nic. Zůstalo dosud při pouhých a to nikoliv pronikavých náběžích.

Zatím však potřeba spolupůsobení laického při všeobecných úkolech veřejné správy byla tak neodolatelnou, že ono přece proniklo, především arci vlivem státního zákonodárství. Tak hlavně v oboru školském a nejnověji finančním (komise pro daň výdělkovou a osobní příjmovou). Při ustáleném axiomu našem se nám tato důležitá účast ani samosprávou býti nezdá. Stejně mocně proniká účast zájmově odborných živlů v jednotlivých oborech povolání (společenstva živnostenská, komory obchodní, rady zemědělské). Vývoj — kdyby již pro jiné příčiny ne, tedy pro přetížení politických úradů a z něho plynoucí nedokonalost a zdlouhavost výkonů — tíhne ke stupňování rozhodovací působnosti těchto orgánů ve výkonech příslušné veřejné správy. Jenom bude třeba živly k tomu povolané vyškoliti a naplniti duchem veřejné povinnosti. O ten zde jde a ne o vědomí práva k té působnosti, nebo o pouhé vědomí zájmů. Nám se v naší utkvělosti ideové vše to zdá tak málo býti »samosprávou«, že na př. na Moravě, kde vývoj samosprávní zůstal za českým (nemá na př. okresních zastupitelstev) i čeští politikové nepochopili, jak slibným základem pro

samosprávu zemědělskou mohou se státi právě tam nová společenstva rolnická.

Je-li nám kde třeba důkladného přehodnocení všech dosavadních hodnot, je to na poli samosprávy. S dosavadními tvary nemůžeme dál, nikoliv pro pouhou byrokratickou umíněnost vládních kruhů, nýbrž pro nedosta- tečnost základů organizačních. Dosah rozhodující účasti občanstva na vý- konech všeobecné správy veřejné jsme nedovedli ocenit. A přece vývoj samosprávy jen na těchto kolejích je možný, je velkou měrou možný a stá- vá se důtklivým požadavkem pokroku. Ovšem tu poroste také význam po- vinnosti k pravidelnému výkonu a při výběru osob by musila panovati na- mnoze jiná hledišť než dosud, kde nám láska k samosprávě nevadila ku- piti na jednotlivcích hodnoti, jimž dostáti ani nemohli, i když by byli dovedli. Proto jsme také často týmiž ústy mohli samosprávu velebit a její výkony — hanět.

VIII. Státoprávní cíle a snahy.

Byl čas, kde idea státoprávní působila jako hybný živel celé politiky našeho národa. Nebyla pouhým cílem přání a tužeb, pečlivě pěstovaných vroucí mysli, nýbrž skutečně nejdůraznější, nade všechny jiné nejsilnější po- hnutkou všech politických našich krokův a akcí. Tehdejší hnutí státoprávní mělo všechny znaky silných historických hnutí, která uchvacují hlavy a ještě více srdce lidu v přesvědčení o spasnosti nadšeně vyznávaného hesla. Kdo je prožil od počátků až do té památné peripetie fundamentálové z r. 1871 a odtud až do katastrofy zavedením přímých voleb z roku 1873, neupře jí aspoň ten památný význam v novějších politických dějinách našich, že byla nejpůsobivějším heslem politické organisace českého lidu. Samým od- půrcům pasivního odporu šlo pouze o jiný prostředek taktický ve službě téhož ideálu; výjimku činil přechodně jen dr. Ed. Grégr, který si svůj opa- vržlivý výrok o sežloutlých pergamenech vypůjčil od ústavověrných od- půrců zásadních. I on se obrátil a teprv zase v agitačních řečích a článcích české demokracie sociální zdomácněl týž plitký obrat slovní. Ona arci při- jala přece také program federalistický, avšak na podkladě národnostním, podobný Palackého ideí federalistické z roku 1848. Zbyli potom jen tak zv. realisté — zovoucí se oficiálně stranou lidovou, — kteří vlastně s cí- lem snah tak zv. historického státoprávnictví se nerozcházejí, neboť i jejich program účtuje s politickým útwarem zemí koruny české, jenom že jej staví na piedestal svého tak řečeného přirozeného práva.

Tou měrou se soustřeďoval politický zájem národa na tomto ideálu, že

národ nedovedl si jej mysliti bez původčího spojení s první svou vůdčí hlavou politickou věku 19., a tak bezmála po čtyři desetiletí pokládal Palackého za tvůrce a původce státoprávního programu. A přece Palacký jím nebyl. Státoprávní snahy objevují se sice r. 1848, v předvečer prvního konstitučního pokusu rakouského, ale federalistický směr českých poslanců vlivem Palackého vzal pak obrat jiný a teprve zase po r. 1860 bez přičinění Palackého, z počínu Clam-Martinicova, jenž v té příčině vyhledal dohody s Riegrem, stává se působením obou těchto mužů historické státoprávnictví caput et fundamentum české politiky. Ještě dnes je víra, že státoprávní program historický jest původní ideou Palackého, tak hluboká u převalné většiny českých vzdělanců, že si ji prostě nedají vzít. Ovšem, jaký div! Četli jsme ještě nedávno v politickém denníku českém v posudku nějaké politické publikace stesk, že prý dosud nemáme kritického vydání drobných politických spisů Palackého, kdežto přece je vydání drobných spisů Palackého jediným kritickým vydáním politických spisů, jež vůbec dosud máme, aspoň jediným, které toho jména zasluhuje.

Leč pomiňme toho a vraťme se k státoprávní ideji samé. Byla-li původně hybnou silou politické organisace národa, stala se takměř ode dne nastoupení politiky aktivní hlavní pakou jeho politické desorganisace. Ano smíme snad říci více, stala se pramenem jeho politické demoralisace. Nemíníme zde slovem »desorganisace« skutečnost postupujícího štěpení národa ve strany, ač snad už jich také jest více než potřebí, což souvisí s nynějším našim naprostým nedostatkem výrazných, silných individualit slučovacích. Naznačujeme však slovem »politická desorganisace« skutečnost, že nejsilnější politické heslo národa, vyjadřující jeho konečný politický cíl, byvši dříve hybnou pakou politických akcí, skleslo na pouhý prostředek mandátů loveckých agitací v bojích stran. Hybnou silou politických akcí jest nějaká idea jen tehdy, když určuje všelikou politickou naši taktiku, když v každém případě nás vede zřetel na ten cíl, ne-li v zámyslu přímého vymožení, aspoň v duchu přípravy k tomuto. Že pouhé adresy nebo adresní návrhy na sněmu samy o sobě ještě toho rázu nemají, jest na bíledni. Každýkoliv skutek, kterým se opravdu pozvedá a rozmnožuje moc a síla národa, aby ji mohl přiložiti na váhu ve chvíli budoucího rozhodování, znamená stokrát víc, než papírový projev, který snad dovede omámit nějaké Bismarcky u džbánku, ale na pospas očím bystřejších protivníků otevírá obraz propasti, zející naporád mezi našim velkým chtěním a naší malou možností.

V paměti mnohého vrstevníka asi nevymizela ještě prudká obviňování, jež byla vznesena proti hraběti Jindřichu Clam-Martinicovi, když asi v prostřed let osmdesátých pronesl na sněmě svou řeč o politice státoprávní,

v níž označil fundamentální články jako vlnu, jež minula. Hřímalo se na něho známým nabubřelým tónem našich neochvějných, že se vzdává státního práva, hřímalo se především z té strany, již už tehdy jako přední její publicista přináležel nejrozhodnější český odpůrce idey státoprávní, jaký vůbec kdy mezi námi trval — Gustav Eim. Clam-Martinič nebyl arci z těch, kteří se vzdávají lehce nějakého ze svých životních ideálů. A státoprávního se nevzdal nikdy. Byl však arci příliš jasným politickým duchem, aby necítil hluboký rozdíl vyplývající pro všelikou taktiku každé politické strany ze stavu a stupně aktuálnosti jednotlivých jejích politických cílů. Jinými slovy: on by nebyl zasluhoval ani jména politika, kdyby pro jeho názory o politickém postupu nebyla měla váhy skutečnost, existuje-li v přítomnosti neb určité dozírné budoucnosti za daných poměrů a trvajících stavu sil nějaká možnost cíle toho se domoci či nejevili se taková možnost ani pro určitě dozírnou budoucnost. Přední z intelektuálních původců státoprávního hnutí z let šedesátých a s Riegrem hlavní osnovatel článků fundamentálních měl to přesvědčení o vlně, která minula, již roku 1879, když využítkoval příhodného okamžiku ku přechodu z pasivního odporu do politiky činné. Ještě několik let později nesměl princ Karel Schwarzenberg pronésti bez trestu veřejné potupy své slovo o ústavě, která se »vžila« — až teprve tutéž myšlenku, smyslem i obratem slovním skoro totožným, beze všech protestů české publicistiky pojeti směl v době Badeniovské do pravičného adresního návrhu hrabě Dzieduszycki.

Mezi přesvědčením o nemožnosti dosíci za daných politických poměrů v Rakousku a těmi silami, jimiž národ český toho času vládne, federalisování Předlitavska na podkladech historického (i jakéhokoliv jiného) práva — a vzdáním se cíle toho je ovšem rozdíl převeliký. Snad po tolika letech nebude více indiskrecí episodka následující: V jednom z velikých, převratům nálad širokých vrstev nejméně podléhajících sněmovních klubů zavdávala po roku 1889 otázka státoprávní častěji podnět k jednáním způsobu velmi opravdového. Ještě tu byly pořád citelny účinky doby přechodné, v níž přesvědčení o mizící aktuálnosti státoprávní politiky, od roku 1873 počínajíc, krok za krokem bylo zpečetováno, kdežto se mysl mnohých proti němu ještě nelibě vzpírala. Konečně se v užším kruhu stejně smýšlejících sestoupila jakási užší komise, jež si vzala za úkol provésti revisi článků fundamentálních v tom záměru, aby si jaksí pro domácí potřebu sestavila osnovu pro změnu ústavy v českém smyslu státoprávním. Když se tato soukromá komise ponejprv sešla, přišel do její porady snad jen náhodou muž, jenž ve straně své měl a má jednu z předních vedoucích úloh, a jenž asi ze všech politických mužů naší země nejnespornější požívá

úcty i sympatie všech stran v Čechách vůbec, nejen své a nejen českých. I pravil asi tolik (smyslem, byť ne doslovem): »Co zde počínáte, může mít velikou akademickou zajímavost, politickým konáním není. Zdali a v jakých poměrech se zase v našem politickém životě taková chvíle vrátí, jako byla roku 1871 ta, jež nás přivedla k fundamentálkám, je otázkou, na niž sobě žádný nedovedeme dáti odpovědi. Přijde-li taková chvíle, bude pak na zvláštních poměrech, na celém stavu politické situace záviseti, co a jak se dá žádati, co a jak se dá vymoci. Proto je všeliké dělání osnov do zásoby beze vší politické užitečnosti.«

Myslím, že muž, jenž tehdy slova zde uvedená k nám pronesl, dosud v přesvědčení svém neustoupil od politického ideálu státoprávního, jak od něho nikdy neustoupili ani hr. Clam-Martinič, ani Rieger.

Pravili se tedy, že fundamentálky byly vlnou, jež minula, o níž nevíme, zda a kdy se vrátí, jest to jen rozhodnější obrat pro tutéž myšlenku, kterou jiní, a to již i z tábora vedoucí strany samé, vyjádřili obratem, že musíme se tomu cíli blížit po etapách, anebo slovy, že bez předchozího urovnání národnostních sporů »státního práva« se nedoděláme. Kdyby v českém veřejném mínění byla jen poněkud živější víra v aktuálnost státoprávní otázky, bylo by nepochopitelné, že zůstal v celé publicistice tak nápadně nepovšimnut pokus mladšího radikálního publicisty, který nedávno uveřejnil úplnou osnovu státoprávní, tedy ve svém smyslu vypracoval něco podobného, oč výše zmíněná důvěrná komise se chtěla pokusiti. To bylo po fundamentálkách, tedy za dobu třiceti let, ponejprv. S jistou útrpností, jako na hračku pro děti, pohlíželi na ten pokus i velmi rozhodní a hluční státoprávní politikové. Pustiti se v rozbor její zevrubný, nepociťoval nikdo potřebu.

Rozkládati dnes o tom, zda by vskutku fundamentální články z roku 1871 byly se staly základem nového upravení ústavního, kdyby nebyl Hohenzwart opomenul zabezpečiti se souhlasem uherským, bylo by také jen akademickým zaměstnáním. Dostačiv říci, že to jisté není. Od sněmovního schválení fundamentálních článků se vším jejich spletíým obsahem až do konečného uzákonění všech osnov, které na tom základě bylo vypracovati, byla cesta dost dlouhá a nikoliv prostá úskalí. A dnes — po osudech jazykových nařízení, jež neměla ani stínu ohromného dosahu fundamentálek a mohla o tři desetiletí po těchto za nepoměrně většího stavu moci a síly národa přece tak bezohledně býti zrušena — nabývá více půdy pochybnost, zdali by se bylo podařilo těmi úskalími je provéstí a provedené také v platnosti udržeti. Ale umíme-li my co na světě ještě více než muziku, je to přeceňování své síly a moci; ono patří tak říkajíc k nutné výzbroji českého

vlastenectví, ovšem také pohříchu ke hlavním příčinám čtyřicetiletých neúspěchův české politiky.

Vzdání se státoprávního stanoviska, jak chtěl vlastně G. Eim, nemusí ani nejreálnější, se všemi faktickými poměry účtující politik. Zůstalo z něho sice s hlediště našich tužeb politických příliš málo stop v nynějších zřízeních, ale stopy jisté zbyly přece — a lze se tázat, jak možno vzdání se něčeho, co bylo tak mocným, že to zcela pomínouti a setřítí nemohl ani tuhý centralisující duch platné ústavy. Jenom nepochopitelný názor moderních českých přirozenoprávníků může tento moment podceňovat a přehlížet.

Po zkušenostech, které vzešly s vyrovnáním uherským, po zkušenostech, jež přinesly ostrosti vyskytující se v poměru uhersko-chorvatském, po krizích, jež mnohem nevinnější otázka úředního jazyka vyvolala, mohli by už jen politikové, žijící tiše doma za pecí, se domnívati, že jest možno v nynějších poměrech se skutečným úspěchem hnouti otázkou státoprávní. A s krisemi státními, v něž své naděje skládal tak mnohý z našich Vašatých, v tom směru již účtovat nesmíme. To bylo možno v prvých desíletích ústavnosti, kde ty krise vyplývaly ze stavu novoty. Nyní si jich sami přáti nemůžeme, nejen proto, že z nich profitují Maďaři, nýbrž proto, že na ně někdo za hranicemi dychtivě, lakotně čeká a číhá. Dokud toto nebezpečí trvá — celá naše politika musí s ním počítat. Jeť dojista ze všech lichých obran státního práva našeho nejslabší ta, že uznání jeho bude hradbou proti choutkám na zabrání německých krajů Čech. Kdo bude míti moc je zabratí, bude se na politické hranice sebe slavněji posvěcené historií málo ohlížet. Jak to tenkrát povídal poslanec Bareuther ve sněmu, když mu dr. Edvard Grégr pravil: »Čert vás měl vzíti v roce 1866?« On odpověděl: »Ten čert nás vezme oba!« — Bude-li míti apetit a k tomu moc, nedá si porci, po níž sáhne, právním nožem přikrojit. Jen zase nožem moci.

Zdaliž však aspoň ty hospodářské momenty dost neváží, které slycháme často na podporu státního práva uvádět, na př. že budeme moci národohospodářsky se zařídit dle svých potřeb, že budeme finančním hospodářstvím svým nezávislí, a že nebudeme nuceni na pasivní země přispívat? Zde platí, tuším, mnoho z toho, co jsme v jednom z předchozích článků vytkli, mluvíce o různých možnostech provedení. Všechna uváděná očekávání platí totiž jen pro případ velmi krajní, pro případ poměrně velmi rozhodného ústavního usamostatnění zemí koruny české ve svazku zemí rakouských. Ani pak bychom, co se týče potřeb jednotného zákonodárství, neunikli účinkům času, o nichž jsme mluvili jednajíce o vlivech sociálního vývoje na zákonodárny autonomismus. A což samostatné celní území?

Takové poměrně malé celní území země, jejíž celé větve výrobní jsou odkázány na vývoz, není v příčině celní politiky jen pevností, z níž se může střilet, nýbrž i takovou, do níž se dá ostře páliť, a nebezpečí zhoubných účinků izolace jest tím větší, čím menší celé území. Co bychom položili na váhu?

Zemědělské koncese mohou jiní činit lepší a průmyslové mohou zase jiní lepší poskytnout. A dojde-li k tomu, co již se tu onde hlásá a připravuje, že by byl napříště opuštěn systém všeobecné doložky o nejvyšších výhodách a místo jeho zaujaly smlouvy ryze individuální, pak by mohla věc pro malé země na jisté obory vývozu důtklivě odkázané po případě vypadnouti dost choulostivě. A představme si k tomu, že by nový politický útvar byl povstal jen proti odporu jedné části obyvatelstva rozhodnutím moci, ne všeobecnou dohodou všech politických činitelů v zemi, tedy především obou národností, pak by mu i zápasy o celní politiku v zemi způsobovaly a udržovaly kruté nepřátele vnitřní. Důvěřivé plány celní samostatnosti v mezích státoprávní federalisace jsou tudíž příliš jednostranným optimistickým horováním.

Nuže tedy aspoň osamostatnění finanční soustavy a tím vybavení z poplatnosti zemím pasivním. Tento zřetel, často s důrazem uváděný, jest jistě již nyní důvodem nedůvěřivosti a nepřízně k našemu státoprávníctví na straně zástupců dotčených pasivních zemí i těch aktivních, jež dnes břídmě spolu s námi nesou. Spočívá v něm tedy jak lákadlo pro našince tak překážka na straně mnohých závažných činitelů, kteří by při provedení státoprávního plánu měli rozhodné slovo. A jak si máme vlastně to osamostatnění finanční představovat?

Tu je možno tolik stupňových odstínů, tolik variant, že všecken jednotlivý výpočet následků zpředu je vyloučen. Dejme jeden z příznivějších případů: stát podrží daně nepřímé a přenechá nám přímé. Více by se v útvaru federativním sotva dalo vymoci, kdyby zejména, jak ani není jinak myslitelné, státní dluh dosavadní a vojsko zůstalo společným břemenem celého federativního soustátí předlitavského. V nepřímých daních je dnes těžiště vývoje všech systémů finančních a bude ještě dlouho. Rakousku scházejí kromě toho a budou ještě dlouho scházet i velká hospodářství přebytková, jakým jsou na př. v Prusku jeho státní železnice. Bylo již jednou vytčeno, že by království české, kdyby mu byly fundamentálky přinesly úplnou samostatnost v oboru přímých daní (k úhradě zejména politické, vyučovací a hojnějších agend národohospodářské správy a celého soudnictví v zemi), snad dnes již bylo na kraji podobné finanční krise, v jaké právě trčí naše zemská autonomní správa finanční. Prostředkem nepřímých

daní společnému finančnímu hospodářství státnímu zůstavených by pak i dále těžily z nás země pasivní.

Řeknete: to by se právě nesmělo připustit. Musilo by se naléztí rozřešení jiné. Na př. úplná finanční samostatnost země spojená pouze s povinností k odvádění určitého podílu ze všeho výnosu daní do státní pokladny pro společné záležitosti předlitavské. Jaké ohromné moci bylo by třeba k vymožení něčeho podobného nyní po zkušenostech s uherskou kvotou! I tak rozpadá se obraz takového finančního osamostatnění a jeho finančních následků konec konců v tolik různých variant, že všecko vypočítávání výhod, jen z jistých nejméně pravděpodobných způsobů rozřešení kynoucích, nemá žádné exaktnosti a co více, ani dost politické poctivosti. Čím rozhodnější ve směru samostatnosti je ta která z četných oněch variant, tím více moci předpokládá její uskutečnění a tím méně je pravděpodobna.

Neklamejme tedy sebe a neklamejme svůj lid obrázky čerpanými jen z krajních a tedy proto nejpochybnějších variant. Neodmítejme s podezřívavou nevrlostí pokusy ryze věcného rozboru takových otázek bez optimismu a bublinového nadšení. Kdo ostatně jest přesvědčen, že k státoprávnímu vítězství vede cesta jen skrze dohodnutí s Němci, — věta to, kterou vyslovil už ne jeden z našich nejlepších politiků, — ví, že to jest odklad ad calendas graecas. Kdo naopak doufáš v rozřešení vlastní mocí našeho národa, ohlédní se dobře, jaká jest. Historie našich politických zápasů za poslední čtyři desetiletí je v tom směru více než poučnou. Kdo bude o ní vážně přemítat, pozná, jak se u nás na všem poli přihrocuje všecko k jedinému cíli. Na ten čas i nejlepší státoprávní politikou je vnitřní práce národní ve všech oborech kultury duchové i hmotné k utužení a rozmnožení váhy a moci národa. Všecky cesty plodné a rozumné politiky ukazují u nás tento nejbližší a nejnaléhavější cíl.

V nejbližších dnech připadne zase výročí reskriptu z r. 1871 a čilé mladé strany, pokud stojí na půdě historického státního práva, hotují se k pořádkání schůzí reskriptových. I ony, tyto mladé strany, doufají, že se někdy stanou vedoucími. Ony dnes pomocí státoprávní myšlenky v tom záměru snaží se podrážeti nohy stranám starším. Ta věc není nová. Již roku 1889 jsme se dožili podobné. Lnou-li mladé státoprávní strany k ideji státoprávní upřímně, jak tvrdí a jak povinni jsme jim věřiti (neboť důkazu neupřímnosti v tom směru neposkytly) — pak musí napřed účtovat s tím, zda budou moci v budoucnosti, kdyby v národě vrchu nabyly, splniti slib, který dávají bezděky už svým pouhým obviňováním starších stran v otázce státoprávní. Připustíme loyálně, že strana vládnoucí sotva hrstkou mandátů ne-

může dělat státoprávní politiku jinak než novinami a schůzemi. Kdyby ji však časem nemínila také dělat jinak, nebyla by vůbec žádnou vážnou politickou stranou. Ale právě proto nestačí vykládati reskript, objasňovat právní platnost historického státního práva, nýbrž třeba také jasně poučít lid o všech prostředcích, kterými se dá vybojovat, a všech překážkách toho boje. A bylo by mravně nedovoleno líčit výhody, které z uskutečnění státoprávních snah mohou vyplynouti, jen na základě krajních variant uskutečnění, kde těch variant je přece tolik! Ať ostatně jde o variantu jakoukoliv — pouhým nadšeným semknutím českého lidu k nějakému ráznému »Chci« se ještě státní právo nevybojuje. Abychom je mohli vybojovat, musíme býti silnější — to musíte říci českému lidu, nechcete-li jej učiniti obětí nových a nových zklamání a musíte mu pomáhati radou a prací, aby silnějším se stal. To je na ten čas jediná vážná podoba politiky státoprávní. Jediná!

IX. Nynější osa české politiky.

Bylo-li státní právo pružinou politických akcí skoro celých prvních dvou desetiletí ústavní doby od zavedení únorovky, stala se otázka práva jazyků při úřadech veřejných osou, okolo které se během posledního desetiletí točilo skorem výlučně všechno dychtění české politiky.

Není ovšem sám zápas o právo jazykové data tak mladého; jeť stejně starý jako první vynoření myšlenky státoprávní, neboť ozývá se rovněž již r. 1848. Kdežto však státoprávní idea ihned pak ustoupila jiné federativní formulaci, až zase naznačeným již způsobem po r. 1860 byla obnovena — otázka rovného práva obou jazyků zemských v úřadech zůstala stále jedním ze stěžejných bodů české politiky. Stopovati celý průběh toho zápasu od r. 1848 a pak zase od počátku let šedesátých, nemůže býti naším účelem. Jest to věc během posledních let již tolikrát probraná a projednaná, že jest neb aspoň může býti každému politickému čtenáři známou. Jen tolik bude třeba vytknouti ku charakteristice posledních let, že nastaly jisté proměny v táborech, mezi nimiž ta otázka tvořila původně předmět sporů.

Dříve, celkem až do časů Taaffových, stál jednotný, všem stranám českým společný požadavek, častěji podrobně vytčený, proti svornému odporu vlád i Němců. Výjimku v příčině vlád činí pouze krátká doba Hohenzwartova. Jinak se shodoval s odporem Němců odpor vlády, pokud jde o tak zv. vnitřní jazyk úřední, shodoval se snad i v motivu konečném. Oficiální motiv vlád je znám. Trvaly až do mezí opravdu směšných na zásadě jednotnosti vnitřního jazyka úřadovacího, byť z něho i připustiti

musily výjimky už dávno v příčině vlaštiny a později v příčině polštiny. Že by toto byrokraticky-šosácké nadsazování v téměř rozsahu bývalo ještě za Taaffa rozhodujícím, nelze arci více tvrditi. Hrabě Taaffe povolil českému nátlaku o lepší zabezpečení rovnoprávnosti jazykové v úřadování zevním aspoň u soudních a politických úřadů, byl by jistě ochotně šel dále až i na vnitřní úřadování, kdyby se prostě nebyl bál okolnosti, že si ještě více pobouří Němce, jazykovými nařízeními z r. 1880 k prudkému odporu vznícené. Nikoliv více do malicherností vybíhající starost o jednotu služby, nýbrž strach před Němci rozhoduje. A bude snad časem možno doložiti určitě, že sama koruna tím zřetelem se dala ovládati.

Až přišel Badeni. Všecka úcta před jeho spravedlivým názorem, před jeho byrokratickými předsudky předlitavskými nenakaženým, správným rozpoznáním, čeho si sama rakouská myšlenka ve věci jazykové vlastně žádá. Ovšem jest zřejmo, že nejryzejší smysl pro spravedlnost a jasné poznání potřeb nečiní ještě nikoho státníkem, nýbrž ještě stejnou měrou i vhodná volba prostředků. Že v té neměl šťastné ruky — přes původní rady Eimovy a některé jiné, upřímně české hlasy varovné — nemůže dnes býti více sporno. Eim, jak se podobá, dobře pochopoval, kterak cenným předmětem negociačním v českoněmeckém sporu je pro Němce vnitřní jazyk úřadovací. Jakmile zakročením moci státní přes hlavy jejich vnitřní úřadní jazyk byl zaveden, neměli už v moci své žádné dostatečné ceny více za povolení svých požadavků, zejména kuriového zákona a národnostního ohraničení okresů. Proto se Eim v preludiích k vydání jazykových nařízení nespustil myšlenky na protikoncesi Němcům, kuriový zákon. Hrabě Badeni, poměrů vídeňských málo znalý a českých úžasně neznalý, oddával se naději, že pomocí Čechů, v jazykové příčině uspokojených, provede vyrovnání s Uhry a že rázným vynaložením státní moci proti odporu Němců stav utvořený uhájí. Proto se nerozpakoval přijmouti za základ úpravy práva jazykového v úřadech pro Čechy i Moravu zrovna tu zásadu, která se nejvíce přičila požadavkům Němců. Zásadu naprosté dvojjazyčné rovnoprávnosti, jak to nyní nazýváme. Že vyvolá nebývalé hnutí německé, na to byl v čas upozorněn. A že by nebyl znal obstrukci, nemůže se jemu uváděti na omluvu. Již za punktačního zápasu ve sněmu českém a později za kabinetu Windischgraetzova byla v plné působnosti, třeba ještě ne ve svých nejpříkřejších formách.

Když pak se obstrukce rozproudila známými výjevy v poslanecké sněmovně a podryla postavení Badeniovo, nikdo jasněji z tábora strany mladočeské nepochopil tehdy politickou chybu volbou řečené zásady spáchanou, jako Kaizl. Domníval se arci, že se věc spraví návratem ke

staré formulí, hájené od r. 1848 až do osudného sněmovního usnešení r. 1886, k formulí nyní obecně tak řečené rovnoprávnosti jednojazyčné — ale bylo již pozdě, jak jasně ukázal průběh další, zejména osud Gautschových nařízení.

Ostatně bylo by se asi jazykovým nařízením sotva vedlo lépe, i kdyby byl hrabě Badeni hned původně sáhl k formulí v Gautschových použité. Ztráta důležitého předmětu negociačního byla by pro Němce tak jako tak nastala a musila se jeviti pro ně tím důležitější, protože požadavek vnitřního jazyka úřadovacího vztýčen českými politiky a znenáhla celou jimi ovládanou veřejností českou na kardinální požadavek český, třeba jím byl méně svým věcným dosahem, objektivnou hodnotou pro život náš národní, jako spíše tím, že šlo straně strhnuvší vedení české politiky na sebe o nějaký rychlý zevní úspěch. Čím více ona přeceňovala dosah toho požadavku, tím více přímo cpala odpůrcům přesvědčení, že jest nutno svolení jejich k němu dáti si zaplatiti jak nejdráže.

Přese všechny přetěžké otřesy, jež v politických poměrech rakouských způsobila doba Badeniova a zvláště jeho nařízení jazyková, znamená přese vydání a krátká platnost jejich a pak Gautschových důležitý, politikou českou dosud plně nedoceněný převrat v postavení činitelů, jež hrají úlohu ve sporu o právo jazykové v úřadech. Pravili jsme, že druhdy v odporu proti požadavku vnitřního úřadovacího jazyka českého stáli svorně vláda a Němci, hlavně Němci z Čech a Moravy. Od časů Badeniových nebylo vlastně vlády, která by se ještě uchylovala ke starým, úzkoprse výstředním byrokratickým argumentům o potřebě jednotnosti vnitřní jazykové služby. Třeba se potřeba dorozumivacího jazyka stále uznávala, stala se veliká změna v názoru o rozsahu, v jakém se ta potřeba hájí. Už se vlastně jen obmezuje na ústřední úřady a styk jejich s úřady zemskými a některé zcela speciální větve vnitřní služby. To je převrat veliký, jež také Němci nepřehlížejí. Kdo si připomene, kterak za hr. Thuna a zase za nynějšího předsedy ministerského byly připravovány osnovy k úpravě práva jazykového a všechny připouštěly jistým, nikoliv malým rozsahem češtinu jako vnitřní jazyk úřadovací, sám přijde k poznání, že bývalý zásadní odpor proti tomu požadavku na straně vládní pomínil, a lze říci, že každá vláda (každá!) ochotně by jej povolila, kdyby jen trochu bylo jisto, že tím udusí plameny krisí z národnostního sporu česko-německého ustavičně nově vyšlehající, krisí otřásajících ve vážných poměrech Rakouskem až do základů. I sami Němci v Čechách a na Moravě, přese všecken občasný povyk, vysvětlitelný důvody taktickými, nečiní více zásadní odpor vnitřnímu úřadovacímu jazyku českému pro oblast obyvatelstva národnosti české —

arciť vízí kromě toho obmezení souhlas svůj ještě na řadu podmínek, kterých přibývá tou měrou, jakou přečeňování otázky vnitřního úřadovacího jazyka na straně české váhu toho požadavku v očích jejich stupňuje. Leckterý z německých protipožadavků by snad opravdu nezasluhoval a také v očích českých neměl té váhy, kdyby na všem dosud neležely pro nynější vedoucí české politiky stíny doby punktační a hesel tehdy mezi lid český v oběh daných.

Skorem po čtyřicet let — od r. 1848 až do 1886 — nepředstavovali si přední vlastenci a politikové čeští provedení jazykové rovnoprávnosti v úřadech státních jinak, než tak, že sice, pokud jde o jednání úřadů se stranami (úřední jazyk vnější), oba zemské jazyky při každém úřadě v zemi mají míti právo stejné, že však v příčině vnitřního jednání a služebního styku úřadům stolic nižších má býti ten jazyk úřadovacím, kterým mluví většina obyvatelů jejich služebního okrsku, jen v okrscích rozhodně smíšených a obecně v nejvyšších úřadech zemských oba. Spojen s tím býval arci povždy požadavek další, který provádění měl umožniti, požadavek totiž, aby každý úředník v zemi byl znalým obou zemských jazyků. Po mineme-li důvodu citového (známé »proč se nemá Němec učití česky, když Čech musí se učití německy!«), bylo to vlastně jen bezděčnou starostí o nejvyšší míru volnosti pro vládu, aby mohla každého úředníka dáti kam chce beze všeho ohledu na př. na možnost vychování jeho dětí na základě mateřského jazyka.

Od let sedmdesátých objevily se jednak rozhodnější národní proudy v severních Čechách účinkem utvoření německé říše, jednak milovými kroky právě tam vyvíjela se velkotěžba báňská a průmysl, kterýmž nestačilo obyvatelstvo místní a byly nuceny vábiti obyvatelstvo z jazykového území českého, jež nedalo se mnoho pobízeti. Samot dychtivě se stěhovalo za kynoucím lepším výdělkem.

Němci těch krajin neměli arci příčiny se pozastavovati nad národohospodářskou stránkou té skutečnosti, jejich prospěchy hospodářské toho právě vyžadovaly. Ale popadli věc ze stránky jazykové, spatřující ve vznikání českých menšin v jazykové oblasti své ohrožení své národnosti. Námi přirozeně měl zde především až do kostí a nervův otrásti národohospodářský problém, ze skutečnosti té pro nás vyplývající, právě v příčině národnostní tak závažný. Národohospodářská síla našich národních odpůrcův vzámáhalo se pomocí českých lidí, které my při zvolnějším svém vývoji nedovedli jsme na vlastní půdě uživiti. Leč to nám, pohřichu, docela ušlo. My neměli smyslu pro nebezpečnou perspektivu, kterou tento žalný stav otevíral naší budoucnosti, našim vývojovým nadějím. Ba my z toho,

z té domnělé své expanse národní měli ještě radost, ač to v pravdě byla a jest expanse německé moci a převahy. Zkrátka nic jsme se nepozastavovali nad těžkou národohospodářskou stránkou tohoto s národního hlediště předůležitého úkazu, nad tím do očí bijícím svědectvím své slabosti a málo moci hospodářské — ač jsme pořád deklamovali o váze a vlivu německého kapitálu — a jako klíště jsme se zakousli jen do stránky jazykové. Kde jsme měli v zájmu své síly národní chopiti se včas a s největším úsilím práce, aby se příčina opouštění území českonárodního lidem českým zamezila — jinak ne než soustředěním všech sil na vlastní národohospodářský rozvoj — šli jsme na lep Němcům a jen a jen se obírali jazykovým problémem menšinovým, od nich ovšem výlučně do popředí stavěným, neboť jejich zájmem nebylo to proudění Čechů do jejich oblasti zamezovat, nýbrž opak.

A my, jejichž prospěchem takřka životním bylo, brániti jemu, krev srdce svého vynaložit, abychom vykořeňovali jeho příčiny, my jsme se dovedli jemu ještě těšiti a vyčerpávati svůj zájem na otázce jazykového práva jim se přiostrující! Kdyby nám Němci povolili hned a v největším možném rozsahu vnitřní úřední jazyk český, nikdy by nám tím neodplatili ani z daleka službu, kterou jim prokázala naše osudná obecná národohospodářská neuvědomělost a neprozíravost, která nedovedla z celého toho vážného děje pochopiti více, než co nám Němci směrem své agitace dovolili, totiž pouhou jazykovou otázku menšinovou.

To byl ze všechkoliv hříchů, kterých jsme se během posledních čtyř desetiletí ve správě věci národa svého dopustili, snad největší, nejtěžší, nejosudnější, a nebudiž to nikomu úlevou, že tu musíme chybu si přiznati všichni. Pravím: všichni, nečině výjimky ani pro ty, kteří se blíže obírali národohospodářskými záležitostmi. Dá se takměř na den udati, kdy problesklo u jednotlivců poznání pravé. U profesionálních politiků českých se dávno ještě nedostavilo. Ano jsou mezi nimi — ku podivu zrovna v radikálnějších táborech — kteří s jakousi útrpností patří na dočasnou prioritu, kterou vymáháme doháněcí práci na žalostně zanedbaném svém poli národohospodářském před marným slovným bojem o t. zv. velká politická hesla. Ovšem tábory a schůze voličů s řečmi a resolucemi, pouliční průvody s vytloukáním oken i bez něho, nabubřelé články, parlamentní dialogy, interpelace, obžaloby ministrů a obstrukční koncerty jsou všechny dohromady tak pohodlné prostředky veřejné »práce«, vyžadují tak málo talentu a ještě méně duševní námahy a přece mají zajištěn svůj nimbus, kdežto opravdové, do šíře i hloubky jdoucí uchvácení vnitřní práce posilovací (jíž činnost v parlamentech může býti vydatnou oporou) činí nemalé nároky

na mravní a intelektuální síly, na kázeň, oddanost a vytrvalost bez hlučné oslavy a potlesků! A k tomu všemu tradice abstraktního ducha naší politiky!

Domnělé příkazy menšinové politiky ovládly tedy naše politické myšlení. Německé požadavky po národnostním rozhraničení okresů zdály se nám býti bezpečnou přípravou pro cíle všenněmecké irredenty — ač jsme sami až do let osmdesátých horlivě ohraničení prováděli, dokud šlo o vylučování českých obcí z německých okresů, a ještě v pokročilých letech osmdesátých dr. Mattuš byl poléván všemi pomejemi potupy, že na důsledek takového ohraničování poukázal. Naproti postrašným heslům o trhání země postavili jsme formuli rovnoprávnostní, která nepožadovala pouze rovné právo obou jazyků v zevním úřadování po celé zemi, jež k ochraně menšin úplně postačuje, nýbrž rozšířili ten požadavek na všechno úřadování vnitřní, kdežto, jak již dotčeno, až dotud se žádávalo, aby se v stolicích nižších řídila vnitřní řeč úřadu dle jazyka většiny obyvatelstva.

Několik hodin jednání ve sněmovní komisi dostačilo k takovému převratu přímo programovému a nový balvan byl navalen na cestu beztoho strmou a neschůdnou. Po sedmatřicet let jsme podle jednodušší a Němcům přijatelnější formule nevybojovali v oboru vnitřního úředního jazyka nic. Aby to šlo lépe, zvolili jsme tu, kterou náš dosavadní mocný odpůrce chtěl ještě mň. Starší formule, po celý život Palackého a jiných nepochybných vlastenců za dostatečný výraz rovnoprávnosti pokládaná, považována a prolašována odtud za pouhý ideál trhačů země.

To byl druhý balvan. První jsme si navalili v cestu naproti Němcům, druhý naproti veřejnému mínění českému, které bylo, zvláště r. 1890, příšerou trhání země do krajností sfanatisováno. Na chvíli se zdálo, že bujará síla nových řiditelů politiky české oba balvany jediným silným rozmachem odvalila. Jazyková nařízení Badeniho zdála se tomu navědčovati: »Ten krásný sen — jak krátký byl!« A balvany zůstaly a přinesly nám boje vnitřní, domácí, o tu pravou formuli rovného práva pro užívání jazyků v úřadech.

Stav je nyní tento: Někdejší válečné fronty v zápasu o právo jazykové v úřadech jsou důkladně pošinuty. Vlády vnitřnímu úřednímu jazyku českému zásadně více neodporují, spíše by za cenu vnitřního uspořádání poměrů šly v tom směru co nejdál. Zbyla pouze fronta německá, jež nechce vlastně bojovati, nýbrž raději kupčiti; žádá těžké, nemožné ceny. Dokud nedáváme, neb nemůžeme dáti, zůstává tedy odpůrcem. Už jediným. Za to my ve vlastním národním šiku, jenž zápasí za rovnoprávnost jazykovou

v úředním užívání, máme dvě hrozivě se potírající fronty, máme vnitřní boje o tu »pravou« formuli!

A naše nynější politika? Je tak jednoduchá, zrovna klasickou prostotou vynikající, právě vejce Kolumbovo. Nevěděli jsme, že je to tak prostinké, když k nám mladší s velkým sebevědomím volávali: »Tak, pánové, se politika nedělá!« Za ty balvany, které jsme si sami v cestu navalili, za chybné cesty, na něž jsme strhli Badeniho, necháváme Němce — kteří jediní jsou překážkou řešení otázky jazykové v úřadech, na první náš zájem národní povznesené — v nejpohodlnějším postavení, jež se dá mysliti, a bijeme do vlád, které by rády daly vnitřního jazyka úředního celé fúry, jen kdyby Němci jim nedrželi ruce. Ony se mají nasazením všeliké státní moci (rozumí se, že bez korespondujících závazků našich) za nás přičinit, aby Němci nebyli poměrně tak silní. Za nás, kteří k velké práci, v tom směru potřebné, nemáme odvahy. A co více, my pod výhrůžkami nejrozhodnější obstrukce vymáháme jako cenu za připuštění vyrovnacích předloh rakousko-uherských ku parlamentnímu projednávání zavedení vnitřního úředního jazyka touž chatrnou cestou nařizovací, která už jednou se ukázala býti tak vratkou, že už zítra pouhé škrtnutí péra neslavně může odvolat, co dnes bylo slavnostně povoleno. Což by opravdu ještě dovedla někoho nadchnout a upokojit vymoženost na tak vetších perníkových nožinkách stojící, o kterou bychom se musili třásti při každém větříčku?

Nejde-li vybojovat jinými, bezpečnějšími cestami to, co jste na ten čas povýšili na nejdůležitější cíl bojovného snažení národního, nedivte se těm, kteří soudí, že nynější stav národnostních hnutí a vlivů v Čechách a dozírné možnosti osobních i jiných změn v Rakousku nám nedovolují promarňovati v nejistých experimentech drahý čas, a pravěli tedy: Nežmařme vůči takové nejistotě výsledku — nejvíc zjevné z prostředků, jichž politika naše teď užívá — síly národa v zápasu za požadavek rázu formálního a soustředíme je v uvědomělé organisované vnitřní práci národní na rolích už vzdělávaných i na těch, které jsme pro své ideologické abstraktní politikaření až dotud zanedbávali.

Podle názorů tu onde slýchanych jest to ovšem jen vlastenectvím třídy druhé, neb dokonce třetí. Leč přece jsou už také lidé, urputně na něm dost mající, kteří praví: dej, Pane Bože, aby mne do nejdělní smrti nepopadla ctižádost postoupiti do vyšší třídy vlastenectví.

X. Kolesa dějin.

»Politika jest první záležitostí národa«. První, rozuměj: svou důležitostí mezi všemi přední. Tak se to u nás někdy slýchá. Ne vždy ovšem z úst politiků, jejichž vlastní věhlas by té větě dodával lesku přesvědčivosti. U hlasatelů její vyčerpává se při tom pojem »pravé« politiky, po starším a dosud v publicistice převládajícím rozumu, tak asi státním právem a autonomismem jako domnělou průpravou k němu, otázkou rovného práva v užívání jazyků při úřadech a po případě problémy práva volebního.

Pomiňme toho, že věta »politika jest nejpřednější záležitostí národa« v tomto smyslu klade formy, pomocí kterých se dosahují věcných úkolů v pospolitosti, za něco důležitějšího než věc a podstatu těch úkolů samu. Jest to asi zrovna taková moudrost, jako bychom se chtěli hádat, jsou-li u tabule důležitější věci talíře a sklenice nežli jídla a nápoje. Ale tažme se raději, kde by vlastně stál náš národ, kdyby politika, dokonce pak v řečeném pojmovém přistřížení, byla nejdůležitější záležitostí jeho, anaf přece dosud měla tak malé úspěchy?

Buditelské dílo více než půlstoleté, jež bylo naprosto nepolitickým, připravilo teprv půdu pro činnost politiků. Bez jeho požehnaných výsledků bychom snad byli i v politice dosud tam, kde naši nešťastní bratři slováčtí Nejplatnější svůj důraz, jehož pak byla schopna naše politika, čerpala vždy z hotových výsledků díla toho a z plodů, jež neslo dále pokračujíc, z plodů, jež nyní spolu zajisté snáze uzrávaly účinkem politické činnosti — vzpomeňme jen na školství. Ale uzrávaly napořád na půdě těch politických zřízení, proti nimž čelilo všechno ohnivé dychtění té vlastní a pravé, té specifické »politiky« české. Na toto velké a významné faktum se často, ano skoro obecně zapomíná. Stav kultury duchové a hmotné, k němuž dospěl národ náš do této chvíle, není pouze dílem politiků, ani hlavně dílem jejich, ale pokud má politika na něm účast, má ji využitkováním trvajících veřejných zřízení, jejichž velmi rozhodné proměny jsou vlastně jejím cílem, její vůdčí myšlénkou. Pravíme o těch trvajících veřejných zřízeních (státní a zemské ústavě, dané organisaci správní), že byla ustrojena úmyslně v záměru nadvlády německé a obmezení vývojové možnosti naší. Přes to se nám podařily veliké pokroky. Umění těch, kdož ta zřízení osnovali, i těch, kteří na jejich podkladě moc vykonávali, nebylo s to naše pokroky zameziti.

Nebylo to jen umění strůjcův a prováděčův. Jejich moc nestačila ve státě polyglotním, v němž národnost rukověti moci držící jest v menšině tak rozhodné proti ostatním, aby se mohlo těmto na př. trvale odpírati

školství a jiné vzdělávací ústavy. Za jiných poměrů mocenských dal by se průběh pomysleti i jinak. Je tu možnost takové změny in pejus? V Rakousku nikoliv. Tu pro nás i na pouhé půdě trvajících zřízení veřejných není žádného nazpět — dokud to Rakousko trvá jako samostatný stát. My jenom pevně věříme, že by proměna trvajících jeho veřejných zřízení ve smyslu našich politických ideálů našemu vývoji dala ještě silnější pružiny.

Ale což, kdyby se měl změnit tento předpoklad? My sami nyní více než kdy jindy otázkou tou se obíráme. Stopujeme, nakolik publicisticky je možno, každý záchvěv velkoněmeckého hnutí v Rakousku, každou jeho odezvu v Německu, neustáváme upozorňovati na ně kruhy vládnoucí. My tedy věříme pevně — a bylo by divné, kdybychom nevěřili důkazům tak do očí bijícím — že v Rakousku jsou mezi Němci tendence toho druhu zcela opravdové, a vidíme, že aspoň část veřejného mínění v Německu jim jde sympaticky vstříc. My dokonce se vynasnažujeme otázku českou s toho hledišťe osvěcovati jako otázku evropskou. Vívali jsme publicistické projevy francouzské vykládající, jak by se ohrozila rovnováha evropská splněním velkoněmeckých snův o rozbití Rakouska a jakoukoliv politickou formou přivtělení jeho neb částí jeho říši německé.

Nevidíme tedy už pouze tendence. Se samou možností pokusů o jejich uskutečnění již účtujeme. Co by uskutečnění pro nás znamenalo, o tom nemůžeme býti v pochybnostech. Byl by to děj, jenž svou vážností, svým významem a dosahem přesahuje vše, co se na půdě zemí českých sběhlo od mnohých staletí. Dle vši pravděpodobnosti by se uskutečnil jen v hrozně záplavě válečné, jen v potocích krve. Vážíme v duši čáky té možnosti a je přirozeno, že mají v naší úvaze místa také čáky nezdaru podobného pokusu. Tu poukazují jedni na politickou nesmyslnost, že by především dominující v Německu Prusko, většinou jsouc protestantské, chtělo říši přivtělití oblasti tak rozhodnou většinou katolické; že by si k polské nesnázi ještě samo přidalo nesnáz českou. Hledíme se ukojovati nadějí, že by Evropa nepřipustila takové změny své politické mapy ve prospěch moci Německa. Už v těch argumentacích jest jistý odpor. Buď by způsobilo přivtělení to aspoň dočasné vnitřní oslabení Německa, ježto by na dozírnou dobu vyvolalo nové rozpory a boje o assimilaci nových živelů a pak by to nemusilo za všech poměrů býti jiným mocem tak naprosto nevítkáno, když by zároveň uvolnilo ruce jejich pro jiné aspirace jim bližší, důležitější. Anebo by bylo skutečným rozmnožením moci německé — pak již připouštíme, že bychom sami oslabujícím vlivem svého odporu je nevyvážili. Náš počet tedy není jistý. Nemáme záruk, že si chod dějin osvojí naši

konejšívou logiku, že historie bude tak laskava bráti se cestami našich předpovědí. Kdo za to na př. stojí, že si ten záhadný panovník sousední říše, lačný po slavověncích všeho a všelijakého druhu, nezastūně jednou také po slávověnci velkého historického činu rozmnožitele říše, když je to zároveň snem tolika Němcův? Spoleh na Francii? Ta je rozervána politicky, demoralisována společensky. Spoleh na Rusko? Jsou jeho zájmy větší na Balkáně, na Bosporu, v zadní Asii nebo na Sudetách? Panslavismu národnostního ono nezná, snad by jen panslavismu pravoslavnému porozumělo a že to také u nás už lidem šlo na mysl, přestoupení radikála Sladkovského na pravoslaví samo jest dokladem. V dnešní ohromné hře o světová, o dominující světo hospodářská postavení není skalopevné jistoty, že by se za všech poměrů proti německo-italskému pokusu o rozbití Rakouska postavilo veto nějaké mocnější koalice jiných mocí evropských. Co je tu eventualit, příznivých i nepříznivých možností. Tím méně bezpečnosti pro myšlenku, že by sám evropský zájem nebo prozíravost Německa po rozbití Rakouska vedla k utvoření samostatného národního státu českého.

Náš počet o nezdaru toho hrozivého záměru není tedy jistým. Že není, dosvědčují také jiné úvahy, které praví: Ať si nás jen vezmou. Naši národnost nezničí. Národ uvědomělý, mající vospělou vlastní kulturu, nelze zničit! — Zničit zajisté ne. Může v něm snad i velký dějinný otřes vzpružit jisté síly, v lenivé spoléhavosti dotud zanedbávané, přivést mu posily upřímnější assimilací žvlů, jež nejvěrněji lnuly k starému státu a staré dynastii. Zničit ne — ale podvázat steré žíly, jimiž nám proudil a proudí nyní zdravý čilý život kulturní, proudí i v tom Rakousku centralistickém a germanofilském. Vzpomeňme jen zase na školství a jiné vzdělávací ústavy, na jejich vlivy na vědecké badání a písemnictví. Jak by to stálo v tom směru dnes s Poláky při známém stavu jich rodáků v Prusku i v Rusku, kdyby jim Rakousko nevydržovalo dvě university a techniku i přemnohé školy jiné a akademie. Zničit ne — ale upoutat množství sil v obranné práci, které by jinak se věnovati mohly a nyní mohou pozitivním činností. Zničit ne — ale vrazit nové klíny do díla české společenské novostavby způsobeného stoletým průběhem našeho obrození. Zničit ne — ale ochromit jednotlivé stránky našeho vývoje a vnutiti mu jednostranný ráz.

Jednotlivec, když znamená určitou možnost nebezpečí ohrožujícího život, zdraví, majetek, čerpá z něho prostým pudem sebezachování direktivy životní i když to jde na vrub dosavadních směrů a zvyků. Platí, když se něco podobného týče celého národa, pravidlo jiné, smí platit? Snad proto, že tu není výhradných osobních odpovědností, protože odpovědnost jest

houfová? Jen v určitých mezích a oborech svého života a svých činností diktujeme sami cesty své historii, ve všem, co přes ty meze sahá, historie diktuje cesty a povinnosti nám. A jest především věcí politika, aby citlivým sluchem dovedl postřehovat dalné dunění jejích koles, by nestihly události národ nepřipraveným; jest jeho úkolem, aby z toho, co slibují nebo čím hrozí velké běhy časů, čerpal direktivy své činnosti. To jest znakem skutečného politika a schopnost k tomu měrou jeho velikosti. Běda, koho doba zastihne malým. Doba si žádá velké politiky, politiky velkého slohu důstojné mohutnosti nebezpečí, s nímž jest účtovat, důstojné důležitosti věci, o níž se bude hráti snad ve hře netušených světodějných rozměrů.

Základní direktivy své působnosti čerpali až dotud politikové čeští z předpokladu neohroženého potrvání Rakouska. I ti je čerpali, kteří pro citové vzněty, prýšticí se z historických vzpomínek a přítomných ústrků, Rakousko nemilovali. Své cíle nemusíme měniti. Ale žádný z nich není zárukou našeho trvání. Ani státní právo — byla by se po staletí mapa Evropy tolik měnila, kdyby válkychtiví výbojci, panovníci i národové celí, měli úctu před velebností práva? Svých cílů nemusíme ani zapírat, ani se jich vzdávat. Ale nesmíme zapomínat, že v nich jde o formy života, a nebezpečí hrozí jeho ob sah u; mají býti nástroji v našich rukou, ale teď půjde snad o ty ruce samy; jsou plány jiných kolejí pro veřejnoprávní život, ale teď jde o ohrožení drahocenného nákladu samého, jež chceme po nich vésti. To nebezpečí zamezit a nelze-li jinak, zmírnit, to jest a musí býti dnes přední direktivou naší politiky a musí jí se podříditi, jí přizpůsobiti, do ní vpravit vše ostatní i samy uražené city. Cesty, po nichž jdeme dnes, jsou všem, kdož chtějí otřesení a zkázu Rakouska, milejší než ony, na něž nás volá zájem národa vůči řidnoucím mlhám budoucna. Ale jde o to napravit, pokud ještě lze, ty těžké hříchy, jež napáchala během celého půlstoletí osudná nedozírnost rakouských státníků. Říkat jen posměšně: Milé Rakousko, tam jsi to dopracovalo — to je smát se někomu, jenž sedí s námi na větví, již jiní podřezují, smát se mu, že spadne — s námi. Dnes je třeba především mohutné koalice sil, která by kazila řemeslo všem, kteří spekulují na vnitřní otřesy, aby usnadnili ránu očekávaným útokům zvenčí. K té koalici dají se ještě nalézt silné živly v Rakousku (i mezi Němci samými!) k nové pevné vnitřní politice, jež by pracovala k hříšně dosud zanedbávané posile a zabezpečení těch, v jejichž síle a životním zdaru mělo Rakousko už dávno hledati své nejpevnější kořeny. K tomu všemu musí dnes čelit česká politika, aby také touž ochrannou koalici působila na politiku zahraniční a pomáhala učinit ze záchrany Rakouska, svého historického poslání teprv tísní doby uvědoměného, opravdovou

otázku evropského zájmu. Říkejte skepticky, že už je pozdě. K tomu, aby se možný těžký převrat dějinný aspoň stížil, znesnadnil a tím i jeho účinky zmírnily, kdyby přece nastal, není nikdy pozdě.

Nebezpečí doby žádá si velké politiky. A politika na š e?

Jedni všechen český zájem politický zavěsili na hřebík vnitřního úřadního jazyka a vedou papírové a řečnické vojny o pravou pro něj formuli. Jakoby šlo o amulet, jež dostačí míti bezpečně pod vestou, aby zlý duch byl udolán. Cítí mnohý z nich, jak se půda zachvívá před blížícími se železnými kročeji dějin — ale sám, zvyklý na myšlení politické jen ze dne ke dni, chvěje se před veřejným míněním, jež pomáhal rozdmychovati, a třese se před bičem svého — žurnálu.

Druzí reskriptovými slavnostmi volají šiky voličstva k praporu státoprávnímu, snad v domněnce, že vůdcové železných šiků svými k velkým světodějným režím nabroušenými meči uctivě zsalutují před historickou jeho posvátností a povelí: Zpět!

A třetí dokonce mají hlavu zaujatu celou jen starostí o klerikalismus, ten ubohý klerikalismus, jehož přední a oficiální představitelé u nás nedovedou ani rozpoznat, co v jejich ruchu lačných »modernách« pod drsnou skořápkou klíčí slibného pro úspěšnější akce!

Z toho všeho jen čiší, sálá, křičí celá bezmezná bída a malost naší politické ideologie. Běda těm, jež zastane doba malými! Což neznamenate, kterak uprostřed tísní a porážek politiků českých tragikou dějů rakouských česká »idea státu rakouského« dodělává se svého největšího triumfu? Ti, jež Rakousko láskalo a hejčkalo, nedali se upoutati; ty, v nichž tkvěla pravá jeho síla a budoucnost, zanedbávalo. Býlí z toho semene vzešlo a tím hodina obratu, jenž musí dostat nové široké základy. A raději ať je dostane dnes, než teprv zítra. Jděte a vyložte to národu, prostě, poctivě, vážně a věrně, způsobem mocným pravdivostí a velkodušným upřímností. I pochopí jistě, že nemůže na vás žádati, abyste pořádali obstrukční tance a strojili podkopy vnitřních krisí, když postřehne velikost nových potřeb obranných. Mohouť tyto nyní učiniti politiku opravdu první záležitostí národa. Bude-li jen ona se svůj úkol. Zdáť se, že nadešla zase chvíle k podobnému obratu politické taktiky české, jakým se r. 1879 náhle změnil celý ráz vnitřní politiky rakouské. Národ náš se tehdy vzdal svého až dotud s velikou tuhostí sledovaného taktického hesla, pasivního odporu. A přece nikdo z odpůrců nespátroval v tom porážku naši, spíše opak, protože byla ta změna provázena novou koalici stran, novým sečlánkováním sil, jež dosavadním směřům vládním dalo obrat a bylo také pro nás zdrojem nemalých prospěchů.

XI. Vnitřní politické obrození.

Ještě se najde dosti takových, kteří zjevné i nezjevné velkoněmecké hnutí v Rakousku a jeho podpaly i ohlasy z říše nebudou pokládati za nebezpečí dosti bezprostředné, aby přítomná politika měla si z něho osnovati své hlavní direktivy, snad dokonce nejpálčivější podnět k důraznému přehodnocení svých hodnot. To jest viděti nejjasněji na naší publicistice. Tone napořád v záplavě zpráv a citátů k dokladu toho hnutí, ale když z nich má vyvést výslednici, scvrká se tato na výzvy k vládě, cože tomu říká a co proti tomu činí. Kdyby vlády mohly proti takovým proudům s výsledkem zakročovati, byly by na př. v časech své germanisační zaujatosti také naproti nám a našemu národnímu hnutí více pořídily. Když však jistá hnutí nabývají rázu hromadného a stávají se závažím životnímu stroji nějaké politické pospolitosti, jediné zase silná hromadná hnutí jiná musí zjednatí protiváhy. Buď tomu věříme, co povídáme už dlouho o nebezpečných vlnách hnutí velkoněmeckého, pak musíme míti odhodlanost vyvoditi všechny důsledky, buditi, sbíratí a tužiti všechny protiproudy, neukládati jen počín vládě, kterou sami činíme zrnem mezi dvěma kameny, nýbrž zjednatí potřebné shluky a svazy stran po celém Rakousku, aby vynutily potřebné směry vlády. Nebo nevěříme, k čemu pak ta hra?

Ale doznejme si, že politický život náš k plnému ostří toho dilematu, jež historie nám vnucuje, ještě nedospěl a neuzrál. Strany velké i malé a jejich tiskoví mluvčí neuznávají této logiky fakt a nechtějí se jí poddati. Ony trvají na tom, že jest to věcí vlády, jim však samotným že nelze z toho důvodu ukládati jakoukoliv odchylku od směru i způsobu dosavadního. Nemá-li politika česká uvíznouti v naprosto mrtvém bodě nebo jen zostřováním vnitřních krisí sama se státi bezděčnou pomahačkou pan-germánských spekulací, není ani myslitelné, že by si v blízko dozírné době nezjednala určitějšího vlivu na cíle a taktiku českých stran otázka rostoucího příboje velkoněmeckých vln. Zatím však bez ohledu na takové hudby budoucnosti v obecném pocitu neladu touží se přece po reformě politického života a hledají se cesty.

Bylo-li ve výkladech předcházejících nějaké zrnko pravdy, vyplývá z nich zajisté, že všechny pokusy o vnitřní nápravu a povznesení našeho politického života jsou lichými, nemají-li za účel více než pouhé ožívování nadšenosti pro dávné cíle v jejich utuhlé abstraktní podobě aneb upínají-li se přespříliš na pouhé formální úpravy vzájemného poměru čili t. zv. součinnosti stran.

V prvním směru chybují zejména mladší strany vztyčující s velikou

horlivostí prapory státoprávní. Ať si je vztyčují, neslyší-li dunět kola dějin neb nevěří-li, že se pod nimi ty prapory polámou jak hůlčičky. O to zde nejde. Počítají-li však na své vítězství jako strany, tedy na to, že strhnou vedení národa na sebe, nemůže jim býti lhostejno, jakou duchovní i hmotnou vahou národ pod jejich vedením někdy sjednocený pro svůj veliký politický ideál bude moci vystoupiti. Neboť že vybojování jeho jest otázkou moci a jedině moci, nebudou asi popírat. I musí jim na tom záležeti, aby jejich státoprávní úsilí nepotkal osud státoprávního ruchu mladočeského z let osmdesátých. Vedoucí mužové těchto mladších stran jsou dosud více méně vzdáleni právě těch působišť, kde se nejkonkrétněji osvědčuje vliv všech reálných faktorů, s nimiž a ještě více proti nimž bychom svůj politický ideál státoprávní musili vybojovati, i propadají snadné ilusi, že se to vše dá zmoci pouhými formálními prostředky politického života, od schůzí a jiných hromadných projevů vůle lidu až po volby, kluby a rozličné manifestace parlamentové. V agitační sebechvále sociální demokracie bývá jistě mnoho nechutného. Přece však se nedá zapřít, že ona i tam, kde již vládne dost silným zastoupením parlamentním, jako na př. v Německu, neutkvívá abstraktně na svých konečných cílech, nýbrž v parlamentě i mimo parlament chápe se všech reálných prostředků a pomůcek, aby povznesla intelektuální i hmotnou moc těch davů, jež vede a chce vésti, i neštítí se při tom ani používání všech takových prostředků, které zcela náležejí platným společenským řádům, proti kterým ona přece vede boj zásadní. Jak se na př., třeba po jistých zásadních rozpacích, ujala dělnického hnutí odborového, moderních forem pojišťování dělnického a pod. Stálá konkrétní její práce agitační, spolčovací i parlamentní je tou činností skoro docela vyplněna, aniž strana má strachu, že tím utrpí újmy ty známé konečné cíle. Ba mohl v novější době vysloviti Bernstein smělé slovo, že mu na konečných cílech tak nezáleží, jako na hnutí samém. Pouhým přemíláním konečných cílů v manifestacích jakýchkoliv se sociální demokracie těm cílům ani o píď ještě nepřiblíží, nýbrž právě jen tím hnutím reálné posily moci hledajícím a skytajícím. Z bochníka platných zřízení, dokud je potříti nemohou, krájejí si výživné krajíce a jsou mistry v oportunisticky dovedném odstavování nejpobláznějších postulátů.

Také v druhém směru, v pokusech o formální podklady součinnosti stran, jest mnoho čiré ideologie. Platí to zejména o útvaru t. zv. národní rady. Žádný takový útvar nemůže přece nedbatí poměrné početní síly, jakou jsou strany skutečně zastoupeny v parlamentech. Jinak bychom dospěli k tomu, že by o všeobecných otázkách politického řízení národa

rozhodovali naposledy převahou ti, kteří bezprostředně odpovědnosti za politické skutky nenesou. V dobách svárem stran přespříliš nerozrývaných může vzájemná výměna názorů mezi politiky různých přesvědčení přihladiti ostré hroty a vypěstovati podněty i podrobné plány společných kroků. Leč k tomu není potřebí organisovaného zastoupení dle pochybných klíčů. Pro politické akce samotny dostačí společné parlamentní komise stran. Národní rada, která by však měla ještě jiným než politickým účelům sloužit, aneb dokonce vůbec jen takovým, neposkytne věru dost garancí odbornosti a tím spolu autority. S politickými stranami jako takovými není jí pak vůbec co činiti.

Důležitější než jakékoliv národní rady bylo by pevné ohraničení dosahu, jaký dáti vlivu stran politických na volby pro všeliká jiná zastoupení nežli právě parlamentární. Jdeme v příčině vlivu, jež dopouštíme politickému strannictví na kandidatury k různým volbám, příliš daleko. Jen ke zdánlivému prospěchu stran a k naprosto nespornému neprospěchu svých národních důležitostí. Tak jako by obmezení agend sněmovních vyloučením přílišné už záplavy osobních a místních drobností neublížilo autonomismu, nýbrž prospělo, tak politickému životu našemu vůbec těsnější ohraničení jeho působišť. Plodnějším skutkem než všechny pokusy o národní radu a podobné orgány byla by opravdová dohoda o vyloučení zřetelů na strannictví politické při všelikého druhu místních volbách, při zastoupeních zájmových, dokonce při peněžních a jiných ústavech. Nebude to lehká věc, ale nekonejšme se aspoň tím, že se podobně jak u nás mají věci i jinde, u jiných národů. U velkých národů není potřeba takové pečlivé hospodárnosti v upotřebování sil jako u nás, malého. A ani malost, nečetnost tu není dostatečným vysvětlením. Bylo už vícekrát vytčeno, že děj našeho národního probuzení byl spolu skutkem společenské rekonstrukce. Příval odnárodňovací vzal národu českému během století 17. a 18. znenáhla převelikou část t. zv. tříd středních a skoro vesměs třídy sociálním stupněm, majetkem neb inteligencí vyšší. Nasazují se pak zvolna na zachované široké základy společenské pyramidy tyto vrstvy nově návratem sgermanisovaných a společenským vzestupem. Že to u nás bylo možno a opravdu i napořád se děje, liší nás na př. od Slováků, vysvětluje nynější žalný rozdíl. Je přirozeno, že se z vrstev vyšší inteligence a zabezpečenějších sociálních postavení rekrutují především funkcionáři čestných úřadů v různých zastoupeních zájmů povšechných i zvláštních. Předpokládají ty úřady k řádnému výkonu, aby ti, kteří se v ně uvazují, kromě inteligence měli i hmotnou možnost se jim oddati, mimo vše ostatní také více volného času. Leč naše obrozovací rekonstrukce společenská není ještě ve vlastních

oblastech našich národnostních tak dokončena, aby byla již dovršena plná obdoba toho, co vidíme u jiných národů. Jsme v těch třídách, které se v obrozovacím procesu musily nově nasazovati, stále ještě značně slabší. Přirovnáním poměrné četnosti různých vrstev sociálního složení u nás a u Němců v Čechách zajisté jasně dost by to vysvitlo. Jak teprve na Moravě.

Jaká direktiva z toho pro nás vyplývá, jest na snadě. Stavět lidi ne dle schopnosti, nýbrž dle politické barvy na místa, jež se politiky přímo nedotýkají, na jedny kupit funkce, jimž v tom rozsahu nemohou dostáti, a současně jiné, chtivé po osvědčení a k němu způsobilé, bez jiného důvodu vylučovat, jest marnotratností neblahou, těžkým prohřešením na veliké zásadě dělby práce. K uvědomělosti práce národní náleží zajisté vždy zřetel na pravou ekonomiku ve všech oborech, to jest jinými slovy na to, aby se danými silami, využitkováním všech na pravém místě docílil největší dosažitelný prospěch celkový. Měly by se jednou místo těch všelijakých již do omrzení ošumělých temat přednáškových konati veřejné přednášky o tomto. Arci nesměly by také býti pro pouhou parádu, nýbrž musily by se konati v záměru podnětném.

Byly přirozeně časy, kde tento způsob ekonomiky sil nebyl v tom způsobu a stupni ještě ani možným, jako nyní. Je to právě zase jen známka našeho pokroku a zcela neklamná. Ten pokrok si prodírá cestu silou bezděčnou, všude v životě svém spatřujeme silnější a zdravější odborné štěpení sil. Ale proč bychom neměli míti snahu využítovati záměrně všech výhod plodné dělby také tam, kde podněty a možnosti k ní nevycházejí výhradně jen z vůle, zájmu a samočinného rozhodnutí jednotlivců? Ba tento duch, byv jednou povznesen k suggestivné síle vědomé národní povinnosti organizační, působil by zase plodně do všech sfér volného individuálního rozhodování jednotlivců, stal by se opravdovým principem národního sebevychování. Věřím, že jest to těžké. Ale není to pouhá ideologie. Musíte jen to přesvědčení upřímně vštěpovat hned do mládeže, nespokojovati se a nenechati ji se ukojovati domněnkou, že všelijaké fantasticky nejasné nadšení jest už idealismem, dokonce »vlasteneckou« idealností. Jakou přeludnou cenu mají ty blouznivé představy o boji za národ a pod. Jsou jenom k matení hlav všechna ta metaforická hesla, kutá z přirovnání válečných, kterými zejména názvosloví publicistické jest otráveno celé. Nech představ o bojích a porážení! Sloužit národu musíš! A každá dobrá práce je vlasteneckou, tím vlastenečtější, čím odborně dokonalejší.

A šlo by s tím ruku v ruce ještě něco jiného. Ráz našich hodnotných úsudků. Byl čas, kde všeliký výkon práce v národě našem bezděčnou nutností se posuzoval s jakousi oportunistickou rezervou, shovívavě. Byloť

plno mezer a málo sil, nesměla se kazit chuť, spíše dodávat. Radost, že vůbec tu zase nějaký výkon jest, přičiňovala ostatek. Neplatilo to jen o plodech slovesných; vlastně o všech, jež mají vztah k národnímu pokroku. A které ho nemají? Snad nebude nesprávně, řekne-li se, že rozhodovala hlavně hodnota buditelská, nikoliv objektivná. Kde byl výkon, jenž nad onu úroveň se povznášel, jenž snesl měřítko objektivnější, snesl dokonce srovnání s cizími, tu zase radost nad ním svádívávala k přečeňování. Zase ještě buditelský živel v tom, ale často také nedostatečná vědomost o výkonech cizích.

Hodný kus ducha buditelského hodnocení v nás ještě zbyl a nejvíc jej živí dosud denní tisk; patří to k jeho šablonám. Bylo-li by toho ještě dosud potřebí, je s námi, je s našimi nadějemi zle. Chtítí jej zachovat, nebylo by optimismem, nýbrž bezděčným pesimistickým příznáním. Ale není ho více potřebí u nás, a nikde, v žádném oboru. Může se mu směle válka vypočítat na celé čáře. Zrovna ve vědomí té možnosti a potřeby je kus vzpružující, oplodňující síly. Působiti může pak ona nejvydatněji zase jen ve spolku s tím duchem dělby, s duchem právě ekonomiky sil, o němž byla právě řeč.

Slovo o práci jako jedině oprávněné a jedině cenné formě »vlastenectví« stalo by se snáze skutkem. A snad — ale jen snad, stojí tu věci ještě příliš špatně — by z toho ducha větší úsudkové vážnosti dostal v nejbolestnějších svém bodě také nějakou posilu náš život politický, že by dostali lidé i v politických věcech více mravní statečnosti. Českému inteligentu ústa přetékaají slovy o boji pro národ, o semknutí šiků, o neoblomnosti zbraní práva a přesvědčení. Samá bojovnost, samá statečnost. Jen v jednom bodu je povážlivě lehtivým. Všecko dovede snáze ve službě národa nežli za své přesvědčení také hrdě — propadat. A proto při změně větru chvatně zaplepuje svůj štít novými devisami a — přebíhá. Jakoby se necítil vyznamořením určitého přesvědčení politického, nýbrž konstitučním monarchou anglického stříhu, který loyálně dělá politiku dočasně většiny! V tom osobním smyslu je u nás duch konstituční náramně silný, snad zase proto politika tak slabou. Kdyby aspoň s tím nezmorným přesvědčením o osobní nenahraditelnosti a nezbytnosti byly úměrny jiné, když už ne povahové kvality. Bývají? »Vůle národa« jest beránkem, jenž snímá hříchy bezpřesvědčenosti. Máme na tak malý národ příliš mnoho stran a v nich zase příliš málo lidí s pevným, rázovitě vyhraněným přesvědčením i mezi muži věkem vyspělými. Mládeži to musíme odpustit, když rychle barvy střídá, ona si teprve připravuje svou paletu.

XII. Mládež.

V jedné skupině českého tisku opakují se občas stesky na náš dorost, že část jeho ztratila cit a vřelost národní, že nezná národnosti, jest beznárodní nebo mezinárodní, zkrátka nemá, co naši staří shrnuli v pojem »vlastenectví«. Namířeny bývají ty výtky kromě sociální demokracie hlavně proti jistým stranám studentským a jejich více méně známým inspirátorům.

Kdyby ty zvěsti a žaloby měly důvodný podklad, bylo by to žalné. Věc je příliš vážná, než aby se dala odbývatí jen tak paušálně nějakými nakvašenými úvodníky neb přihrocenými lokálkami.

Co se týče studentstva českého — vždy běží arci jen o část jeho — objevily se sice v dlouhé době celého takměř století žaloby s tímto obsahem ponejprv, leč nikoliv ponejprv žaloby vůbec. Pamětníci prvních let sedmdesátých snad se na př. rozpomenou, jak si tehdy ve feuilletech »Národních Listů« na studentstvo zaútočil Hálek, vyčítaje mu nedostatek rázného osvědčování vlasteneckého smýšlení. Ruch ve studentstvu byl tehdy opravdu poněkud jiný, než několik let před tím, kde se ono bylo velmi horlivě účastnilo velkých politických demonstrací a bylo vynikajícím činitelem nejveřejnějšího života, t. j. pouličního ruchu politického. To pak trochu ochablo. I jinak pochopovala se snadno troška nevrlosti proti studentstvu z toho tábora, jemuž Hálek náležel, již proto, že ono v té době ještě převahou lnulo ke straně Palackého, proti níž se odpor druhé strany znenáhla přiostrával.

Z kruhů studentstva se tehdy ozvala ostýchavá odpověď. Ani neuvedla Hálkovy nájezdy za příčinu, ale tu příčinu měla. Byl jí článek »O vědeckých spolcích odborných«, který byl vytištěn v Kalendáři českého studentstva na r. 1873—74 (později znova v ročníku 1876—77). Odveta kladla důraz na vědecké snažení studentstva jako první národní povinnost. Kdo by šel po stopě jmen, shledal by, že opravdu z tehdejší akademické generace přišel dost četný dorost mezi učitelské síly na universitu a usnadnil za několik dalších let zřízení české university. Lidé z tehdejší generace stojí dnes také na předních místech parlamentních, na předních místech českého spisovatelstva, soudcovstva, průmyslnictva atd. Celkem tedy to nebyl dorost tak špatný, za jaký jej měl poctivý, ale venkoncem jednostranný, zvláště na učené snahy vždy trochu nevraživý básník.

Není snad neúčelnou tato vzpomínka. Když vše svár a vášeň politických stran, nevážívají se slova a pocit zodpovědnosti nebývá v takových sporech u jednotlivců silný. Jak se musíval veřejně Palacký hájiti proti podezřívavým útokům! Až úzkostlivě se to dnes zamlčuje právě tam, odkud

pršivaly na něho a na tlumočníky jeho ideí nejprudší střely. Kolik osob upadlo jen za posledních dvanácti let takměř v národní klatbu a lidé, kteří je do ní dávali, je dnes uctivě pozdravují. A kolik také lidí, dnes v různých oborech v popředí stojících, nevyřklo během času nejedno silné slovo, křivý výklad připouštějící, jehož smysl a dosah sami nyní důtklivě se snaží omeziti. Z politického světa byla by jich celá litanie, i lidí i výroků. A to neplatí jen o politicích, též o lidech z jiných kruhů. Jemný a citlivý Sládek na př. napsal před dvaceti lety poslancům z Vídně na přivítanou báseň, dnes jen v málo exemplářích zachovanou, tak jízlivou, žíravou a potupu chrlící — dá ji do svých sebraných spisů? A on to učinil jistě z přesvědčení, leč chvilkovou vášní zakaleného.

Jsou také lidé, kteří se dají v bujně myslí strhnout ke schválnostem, jež jim působí radost, pokud zlobí jiné. Pan Machar, mistr takových nevkusných schválností, už dávno by je nepáchal, kdyby se mezi potrefenými nenašli vždy nějakí bláhovci, kteří mu jdou na lep a ukrutně do vážna nulaí svůj prsní tón spravedlivého rozhořčení.

Pravé jádro a věčná podstata proudů v celých vrstvách panujících se nerozpoznává dle rmutného šumu, jež na povrch vynášejí prudce plynoucí vlny v soutěskách a peřejích časových svárů. Celé to domnělé protinárodní smýšlení v jedné části mladší generace jest vlastně už odbytou fází a vysvětliti se dalo z několika výroků, ostřeji přibarvených vlivem sporův a hádavého temperamentu původců, k tomu všemu ještě nejasných a nejapnou formou pronešených. Sem tam nějaký horlivý mladíček ještě barvy nanesl. Voilà tout.

Je nerozumno, souditi příkře o takových ukvapenostech a nejapnostech. Je to i nespravedливо, když sami karatelé mají tolik příčin shovívavě opravovat a napravovat leckterý minulý hřích vlastní. Která pak z »mladších generací« českých, jež šly postupně za sebou, třeba už od časů mládí Palackého, nezačala nespokojeností a břitkou kritikou proti tomu, co činili neb nečinili starší? Vzpomeňme jen na ty školy básnické, výtvarnické atd. Nevyšel z každé takové mladší generace Palacký a Šafařík nebo Smetana, ba ani Neruda neb Vrchlický. Ale táhne se to vším naším životem jako ustavičný kvas, v němž dobré i zlé stránky nejsou vždy ve stejném poměru, ale dobrých přece nikdy neschází.

A neschází jich ani v kvasu přítomném. Jen musíme trochu rozlišovat. Není vše krásné, není vše hluboké, není vše ryzí, co mladší pokolení koná a podniká. Tím méně spravedлива a vždy věčna jeho kritika. A nejedno slovo sebevědomé, svědčící o domnění mocné vyvýšenosti nade vše, co vytvořily starší generace, připomíná umělce z cirku, který, stoje na ramenou

svých soudruhů, chlubí se, že je větší než oni. Ani nesnášlivost, tak často na starých káraná, není ve mladších vrstvách menší, ba u těch, kdož nejvíce snášlivost kázávali, je jí snad nejmiň. A jsou udatní modloborci, kteří jednou rukou modly kácejí a druhou si staví nové. »Sociologie« straší ve všech hlavách a řečech a při tom bují radikalismus hesel, který je naprosto nesociologický, znamená-li to slovo ve směru praktickém soudný zřetel ke kontinuitě vývojové a tedy navazování hesel pokroku na poměry, názory a potřeby daným stavem vývoje podmíněné. Radikalismus obecně osvědčovaný jest se »sociologickým« nazíráním jistě ve sporu. Leč není právě tento radikalismus valnou měrou dědictvím po těch, kteří jsou naň nyní tak nevrlí?

V tom všem mohou býti chybná stanoviska i jisté nebezpečí přílišné jednostrannosti budoucího našeho rozvoje životního, kdyby všichni těch směrů měli zůstatí důslednými; neboť nevyvinuje se dosti protiváhy každému zdravému rozvoji potřebné. Ale něco vědomě nevlasteneckého v tom všem hledati nelze, nesluší. Leč — řekne se — nejsou ovšem všichni zde dotčení takoví, ale v jedné části prokázalo se zřejmě nevlastenectví. Že by určitý názor o pravosti rukopisů nebo o státním právé byl již projevem nevlastenectví, snad přece už nikdo nebude tvrditi. Pak by byl mnohý nevlasteneckým, kdo obohatil naše písemnictví vzácnými plody a sám Palacký byl by pochybným vlastencem, neboť byly časy, kde jeho politický názor o státním právu s naším pozdějším se nesrovnával. Ne, řeknou zase jiní, to my nemíníme. Ale staly se projevy, jež přímo posměšně se obracely proti »vlasteneckému« nazírání českému. Celkem však — nehledíme-li k nejasnostem a schválnostem nevážným — to platilo více jen formám jeho osvědčování a jeho obsahu, nežli věci samé. V Písmě je jedno veliké slovo, které praví: »Ne každý, kdo mi říká Pane, Pane, vejde do království nebeského, ale kdo věří v Otce mého . . .« Právě-li kdo, jenž činným jest slovesně nebo jinak plodně v našem žití, že to činí z lásky a zanícení anebo že to nečiní z lásky, nýbrž jen z povinnosti — na tom nesejde, jen když to činí. A spravedlivý člověk, znalý našich poměrů, nepopře, že zrovna v těch kruzích, z nichž takové a podobné výroky vyšly, opravdu mnoho se učinilo a činí na př. ve vědeckém směru. Co bylo z cizí literatury naukové českému světu otevřeno právě na těch stranách v posledních letech, je hodno uznání. Namítnete snad, že to vše je vybíráno s jistou tendencí. Dobře; nesouhlasíte-li s ní, starejte se, aby se na jiné straně a jiným výběrem těm jednostrannostem čelilo. A když se tážete, kdo odbírá literaturu toho naukového směru, která se nyní u nás nepoměrně větší měrou pěstuje, než kdykoli dříve, na koho se vydavatelé její smí nejspíše bezpečiti, shledáte, že zase

jen hlavně mladé vrstvy. Nehoruje se tolik — ale pracuje se neméně a pracuje se s vědomím a snahou po stupňování i po šíření vědomosti. Vůbec pak, nikoliv jen v těch několika určitěji vyhraněných stranách, pánuje v mládeži celkem svěží duch práce. Bylo by věru jednou záhodno vysledovati v odborném časopisectvu a odborném písemnictví vůbec přírost sil, jenž během asi dvaceti let nastal a stále nastává, rozmnožení literárních působišť a podnikův.

Zkrátka, kdo se stýká mnoho s mladším světem, řekne asi upřímně a poctivě: Není pravda, že by nynější mladší pokolení bylo horší, než nějaké dřívější. Ono sem tam splašeně zarejduje, ale po věčném zákonu pokroku, který ostatně nekráčí vždy přímými cestami, přibírá mnohé, co bylo starším cizí, mění převzaté názory a formule. Sám pojem »vlastenectví« v tom našem starém národnostním významu, nedoznal úhony, jen jistých změn obsahu, či lépe ještě: rozšíření obsahu. S větším důrazem pojímá se do něho zřetel na společenské dobro a povznášení širokých vrstev.

Více než jindy zabírá se do něho zřetel na hmotné, hospodářské podmínky silného a svérázného bytí národního. To není chybou, to jest pozitivním obohacením. A dalo by se snadno dokázati a bude příštími stopovateli našeho novějšího vývoje prokázáno, že kořeny všech těchto přeměn sahají dál do minulosti, než mnohý z tak zvaných nových proudů v reformatorské své domýšlivosti se domnívá a hlásá.

Byly u nás časy, kde se — ne snad jen žertem — vlasteneckost jednotlivců měřila i dle toho, zda nosili čamaru a nikoliv frak a cylindr. Bálové referáty ještě z nedávných dob na tu důležitou okolnost nezapomínaly. Čamarový vlastenecký idealista toho nedbal, či ruky je výrobkem, co na těle nosí, od sukna, šňůr a knoflíčků až ke koketní podšívce, a ani mu nešlo na mysl, že nosí svědectví bídy a chudoby svého národa na těle a že to svědectví se stává tím křiklavějším, čím větší jest jeho kontrast s tím, co střih šatu má honosně osvědčit. Měříme »vlastenectví« ne dle horujících slov a nesoudné, v úzké obzory zakleté samolibosti — nýbrž dle práce.

A nelekejme se každého slova namířeného proti starému pojmu »vlastenectví« a jeho obsahu. Nacionalismus český neochabuje ani dost málo, on se jenom, byť sem tam po cestičkách křivolakých, prohlubuje. A tak mocný je ten proud, že v samé sociální demokracii, tom strašidle mezinárodnosti, nalézá požadavek rovnoprávnosti národní a výchovy školské na základě národního jazyka vřelé tlumočnický, i v samých programech; její organizace v rámci celku se provádí na základech národnostních a když v nedávných dnech se v našem politickém táboře rozpoutal spor o formuli jazykového práva, největší a nejdůkladnější jeho rozbor přinesl ve směru nezávadně

českém — politický denník sociální demokracie! To nejsou znamení úpadku!

XIII. Umíte vy to robít v zemi své?

Vídeňský básník Grillparzer stal se svého času u nás Čechů velmi neoblíbeným pro svou truchlohru »Krále Otakara štěstí a skon«. Hrdinou její jest Přemysl Otakar II. K místům, jež tendencí svou českého citu nehrubě příjemně se dotýkala, náležel také výjev, kde král v odpověď na výčitky pánů českých, že Němcům nadržuje, ukazuje jim nádherné roucho své i zbroj a břitce se táže:

»umíte v y to robít v zemi své?«

Nás zde dále nezajímá, užil-li či neužil básník správně látky historické. Básnické hodnotě dramatu jeho, také tohoto, snažil se v letech osmdesátých Emanuel Bozděch zjednatí uznání české společnosti. Že by otázka, kterou k označení jedné stránky národnostní neshody domácí v ústa vložil nešťastnému králi, mohla zase v souvislosti s národnostními poměry dostati ještě smysl mnohem vážnější, typický pěvec starorakouský snad nikdy by se byl nenadál.

Dnes kdyby kdokoliv se rozhlížel po našich skladech velkoměstských a výstavách, cítil by vanutí silného průmyslového ducha. Viděl by hojnost a pestrou tvářnost výrobků od nejvzácnějších až k nejjobecnějším produktům hromadného vyrábění. Viděl by všude doklady mohutné výzbroje prostředky výrobními, obsáhlého specialisování práce, velikého pohybu zboží. Viděl by zemi, kterou v pokročilé výrobnosti nemnoho jiných předčí. Kdyby však — na tom celkovém obraze dosti míti nechtěje — žádal si věci na kloub jíti a tázal se Čecha jako zástupce většiny obyvatelstva země: umíte v y to robít v zemi své, vy Čechoslované? Jest váš šat z výrobku českých rukou, je to, co pohodlí a ozdobu dává vašemu bytu, dílem vašich rodáků, jsou stroje, jež se pohybují ve vašich dílnách, vašim výrobkem? Tu by plná pravda byla trudným přiznáním. Od bavlněného »cajku«, z něhož jest ušit oděv českého venkovana, až k jemnému suknu boháčů, od kartounové všední sukni selčiny až k »modní látce« městek — kolik jest to výrobku národně českého? A v celých velikých oborech potřeb, ne pouze přepychových, není jinak. Arci — ne jeden ze starých nadšenců národních by si dodával útěchy myšlenkou: ne-li na všem, aspoň na mnohém pracovalo plno českých dělníků dovedně a trpělivě. Snad by ani nezapomněl dodati, kolik tisíc těch českých rukou pracuje uprostřed sídel německého lidu v Čechách, snad by pověděl, kolik úředníků v závodech

továrních, obchodních, bankovních jest Čechů. Ale musil by také říci, že uprostřed sídel českých i v samém středu země velkozávody německé předčí počtem i rozsahem české, že ani v Čechách v obchodních komorách českých krajů nemůže se ve skupinách velkopřmyslových český živel dodělati většiny, na Moravě ale český živel má ještě v obchodních komorách vůbec zastoupení minimální (a to teprv od nedávna!), ve Slezsku nemá žádného a v úrazových pojišťovných zemí českých neprorazí při volbě podnikatelských zástupců průmyslových skupin ani jediným. Také by nemohl neviděti ten nepodjatý pozorovatel, jak české odborné školství průmyslové i obchodní vychovává v chovancích svých napořád velikou převahou jen živly určené k námezdnictví.

A kdyby nyní tím dojmem proniknut, obrátil zraky své k ostatnímu životu českému, kdyby těmi obrazy naplněn počal zkoumati na příklad osudy národních a politických snah našich ve sborech zákonodárných, snad by lépe než z desíti Čechů jeden pochopil tak mnohý nezdar náš, snad by i tomu lépe porozuměl, proč mohla tak mnohá ústa posupně upřít národu našemu rovnocennost! Ličme si to a vylouvejme jak chceme, mluvmе, co mluvmе — dokud ten ohromný rozdíl hospodářské moci panuje mezi národnostmi této země, dotud jest a zůstane zdrojem naší nevyhnutelné malomoci, dotud v ní bude nejhlavnější vysvětlení neúspěchů politických, které my připisujeme tak rádi zjevům jiným, chabosti politiků neb vrtkavosti a nepřizní mocných.

Mnohem trudněji zní za našich časů otázka, již klásti si musíme sami, nečekajíce, až jiní ji vysloví, mnohem trudněji než to pouhé slovo všechné: umíte v y to robít v zemi své? Ona se bezděky přiosťruje v další, závažnější: »Dovedete své lidi uživit na svém území?« Nedovedeme! A co víc, my jedva jsme v začátcích jasného nazírání ve skutečný ohromný dosah této skutečnosti. Ještě jsou u nás choré hlavy, které v té hrozné nutnosti, jež šťve českého člověka z oblasti naší národní, aby si hledal zaměstnání a výživu v krajích cizích, spatřují nějakou politicky slabnou expansion! Že tato expanse nedostatkem vynucovaná jest nejtěžším a nevyvratitelným svědectvím naší slabosti uprostřed národů všestranně mohutnících, to vlastně teprve před nedávnem nám začalo jasněji vysvítat, ale nevysvitlo dosud úplně. Kdyby bylo už úplně vysvitlo, kdyby bylo už proniklo až na hloub duše všech inteligentních mužů českých — nebylo by možno, aby náš život všechn posud tou měrou byl unášen proudem hesel a deklamací, jež se skutečnou přítomnou silou národa jsou v křiklavém nepoměru, jež vyluzují sice davu důvěřivému před zaníceným duševním

zrakem faty morgány, za kterými však číhají jen řetězky nových neodvratných zklamání.

Co není životními silami samými zabezpečeno, nedá se právními formulemi zajistit. Spravedlivá věc sama sebou nevíteží žádná a také od své toho nesmíme čekat. A my pořád chceme — třeba dnes v právě jazykovém — formulemi právními něco pojistit, pro co vlastně nemáme připraven dostatečný podklad moci hmotné. O to úskalí se nám všechny směle tužby rozbíjejí; to jest ze všech mocí, jež nám nepřejí, ta nejmocnější. Oslnění jednotlivými utěšenými úkazy svého rozvoje během století dosaženého přehlízíme nesouměrnost svého pokroku a rozvoje. Nic není zhoubnějšího, než příčiny svých nezdarů hledati jenom v zevní nepřízni poměrů. Jsouť ještě větší měrou v nás samých. A vážné chvíle přítomné, chvíle marných rozběhů a stupňovaného rozkladu v domácím životě politickém i sociálním, zostřených protiv národních, nejistých výhledů do budoucích běhů všeevropských — tyto vážné chvíle neměly by minouti bez nových silných podnětů k sebepoznání a rozpomenutí. Dvojí by se tím dosáhlo, co i v životě velkých národů má váhu velikou. Především správnější měřítko pro posouzení politických možností — neboť my dnes často si vedeme, smíme-li užiti starých slov Šolcových, jako bychom byli pány svého meče. A pak bychom obraceli zřetel svůj úsilovněji a obecněji k tomu, co nejprve potřebuje posily, co je bližší, nalehavější a dosažitelnější. Jako ti bývalí šosáci hledivali s úsměvem na nadšené snažení buditelů slovesných, tak dnes ještě přemnozí z tak zv. osvícenců našich patří na obrozovací úsilí národohospodářské jako na něco fantasticky přílišného, nepraktického. A přece to nejsou blouznivci, kteří o tyto cíle usilují. Jsou to namnoze muži, kteří prošli školou života a vážných národohospodářských studií. A oni pokládají za možné, aby národ náš v mnohém směru pokročiv na poli umění a vědy, politicky aspoň k jistým stupňům tuhé organisace, své obrození také v oboru hospodářském vlastní silou provedl. Arci šlo-li politicky národ probudit orátorstvím, hospodářské jeho osamostatnění dá se vykoupit jen skutky. Oč těch bude víc a řečí méně, tím bezpečnější bude výsledek. Nezdár politiky české nemá býti zdrojem malomyslnosti, nýbrž naopak zdrojem vzpružení, a bychom bezpečnějšími cestami připravovali, co se dosavadními nedosáhlo a nemohlo dosáhnouti, právě proto, že takto nebyly připraveny. K té přípravě pro budoucí velké české vzkříšení voláme všechny, kterým se znechucují abstraktní politická hesla a neplodný o ně svár. Kam jenom zrak svůj obrátíte, dílo hojné všude čeká.

XIV. Od rovnocennosti k rovnomocnosti.

Není to pouhou klasifikační libůstkou, nýbrž má opravdu hlubší kořeny, když se nyní porůznu počíná věk našeho národního obrození rozlišovati tak, že se vedle obou starších, rokem 1848 význačně rozdělených a nyní již ukončených jeho období, původního ryze slovesného a druhého spolu politického, rozeznává nejnovější třetí, teprv vlastně počínající, období probuzení národohospodářského. Toto třetí období jest doposud více tužbou než skutkem, více přáním než reálným dějem, který by pro široké vrstvy národa už byl typickým. Nejednám z těch, kteří uvykli na minulý běh našeho obrození patřiti tím zvláštním krasodušným způsobem, jenž dává význačné citové zbarvení českému »idealismu«, nezdá se předmět nejnovějších buditelských snah, národohospodářské osamostatnění českého lidu, býti dost důstojným, aby směl jen tak beze všeho býti přirovnáván k ideálním cílům buditelství obou období prve řečených. Ale snad i oni bližším zkoumáním poznají, že jsou tu rázovité podobnosti jak co do významnosti, tak co do prostředků.

Poukazovati na domnělý hodnotný rozdíl »ideálnosti« slovesných nebo též politických snah a hrubé »hmotnosti« národohospodářských může jen někdo, jenž před zrakem svým duševním nechává bez pochopení míjící zkušenosti dějin a velké události časové. Jsou ostatně politické útvary, jichž se domáháme, nějakým samoučelem, či také pouhým prostředkem ku lepšímu dobru národa?

Nynějším našim obrozovacím snahám národohospodářským běží přece také o překonání jisté opozdilosti ve vývoji našem, kteráž — ať už byla venkoncem nevyhnutelna čili nic — přece má velmi palčivé vztahy k otázce podmínek trvalého zabezpečení naší svérázné existence národní. Nemůžeme zapřít, nejsme-li marnivostí zaslepeni nebo hříšně bezstarostni, že ekonomickou silou a výkonností pořád a pořád ještě daleko zůstáváme pozadu za Němci zemí českých. Oni stojí hospodářsky na dvou silných nohách, zemědělství i průmyslu, opírajíce se k tomu ještě o pevnou hůl kapitálové síly a obchodnické vyspělosti, my na jednu z těch nohou pro přílišnou její slabost kulžeme, hůl kapitálové moci a obchodnické vyspělosti máme nepřírovnatelně slabší. Nic nedotvrzuje ten rozdíl zřetelněji než vznik a osud našich menšin v severočeském pásmu územním a na Dunaji. Jejich vznik jest jen palčivým dokladem naší nemohoucnosti udržeti přirozený přírost obyvatelský přiměřenými příležitostmi výživnými mezi sebou, na vlastní naší půdě. A jejich osud? Deklamujte si sebe víc, že tam ti zaměstnavatelé a spotřebitelé českých dělníků a řemeslníků

potřebují. Potřebují, neboť u nich jest vzrost síly produktivní tak silný a upevňuje se u přirovnání s naší tak nápadně, že by nás další stupňování toho rozdílu musilo naplniti největší starostí. Náš neustávající stesk na trudný osud našich menšin a marné volání po právu a vládní pomoci jest jenom bezděčným doznáním naší vlastní malomoci. Leč, pohříchu, i v samotných těch oblastech, jež jsou obývány kompaktně českým živlem, na pořad ještě přibývá větší měrou průmyslových velkozávodů německých než našich. I kdybyste na to hleděli pouze s výlučného hlediště politiků, musíte připustiti, že to vše jest pro sny velkoněmecké mnohem mocnější oporou nežli duševně schátralá propaganda všelijakých Schönererovců a Wolfovců. Jde či nejde tedy při našich snahách národohospodářských o zabezpečení naší svérázné existence národní, o zabezpečení díla buditelského a jeho ovoce?

Druhá výrazná obdoba se starým snažením buditelským spočívá v tom, že se naše novější propaganda národohospodářského uvědomění opravdu také vynasnažuje uchvátiti všecku mysl a zájem národa a že jen tehdy očekává zdar nějaký opravdový, když se jí podaří vzbuditi ještě jednou touž hlubokou a nedolatelnou vroucnost a přesvědčenost, jež druhdy okřídlovala práci slovesných buditelů a vyvolávala činorodé ohlasy u těch, k nimž se obracela. A protože tu nejde o pouhé formy veřejnoprávního života, o jaké běží našim hlavním heslům politickým, nýbrž o věcné podmínky národní síly a moci kulturní vůbec, protože tu, což jest ještě významnější, běží o věci, které by na př. ani sebe rozhodnější vítězství našich státoprávních snah nezlepšilo, kdyby měla naše poměrná národohospodářská nevyspělost a nemohoucnost dále potrvati — tedy by to byl nejosudnější ze všech bludů, kterým jsme dosud propadli neb kterým bychom mohli propadnouti, kdyby se snahám těm se strany politiků měla upírati alespoň stejná závažnost s kterýmkoliv z našich nejvyšších politických cílů. Vždyť neschází bohužel ani potud jistá podobnost s úkazy našeho prvního buditelského období, že jest dost lidí, kteří na vyvinující se národohospodářské buditelství české patří jako na nějaké nepraktické blouznění, protože prostředky, kterými chce ono k cíli svému pracovati, vystupují z rámce našich obvyklostí, vymykají se z tradičních kolejí toho, co v letech sedmdesátých prohlédavému, ač proto i kaceřovanému »blahobytnictví« Šimáčkovu ještě se zdálo býti dostatečným.

V úsudcích podobných jest totiž ještě mnoho stop staršího liberálního nazírání. Byltě, jak známo, národohospodářský liberalismus zrovna typickou politikou spotřebitelskou: kupuj, kde nejlaciněji můžeš, nic ti po tom není, kdo to vyrobil. Ovšem když se měla ta zásada aplikovati také na

zahraniční soutěž, tu našli jednou zemědělci (Anglie na rozhraní XVII. a XVIII. věku), podruhé průmyslníci ihned důvody k obmezení toho hesla požadavkem ochrany výrobních sil domácích cly a prémii i jinými prostředky na útraty téhož spotřebitelstva, jemuž bylo pochopiti, že dočasným podřízením svých individuálních prospěchů vykupuje v zájmu celé politické pospolitosti lepší rozvoj výrobních sil, větší míru nezávislosti, větší moc a tak i zabezpečení ideálních statků, což vše se nakonec zase i v poměrech blahobytových samotných požehnáním rozleje na všecky. Když sami moderní svobodomilci neshledávají více tuto nauku ochrany a záměrné povznášecí působnosti v rámci státního celku závadnou — jaký div, že konečně i v některých českých hlavách to problesklo: proč by obdobná hlediště byla vyloučena, když jde v říši z různých národností složené o jednotlivou národnost v národohospodářském směru proti jiným opozdělejší? Že tu prostředky nutně jsou jiné, není pochybno. Mohouť spočívati vesměs jen na dobrovolném podřízení se jednotlivců požadavkům, jež plynou z obecně pochopené důležitosti pospolitě; mohou se zakládati jen na uchvacující síle velkého obecného hnutí národního, v němž se odběratelská ochota potkává s vědomím příslušných povinností vyrabitelstva, s vědomím určitého poslání obchodu a úvěrních organizací a s účelně upraveným úsilím o dokonalejší stupně osobní podnikatelské zdatnosti.

Vylíčovati dopodrobna všechny tyto prostředky, jimiž se má velkému cíli sloužiti, nemůže býti arci úkolem přítomných úvah, věnovaných otázkám politiky a politické činnosti. Vyžadovaloť by také širších rozměrů, neboť se v té věci vyrojilo a rojí napořád i z části ještě navzájem potírá množství ideí, ne veskrz ještě úplně vytríbených, a ty spory samy, o věc vedené, jsou důkazem, jak vážně ji berou její horliví vyznavači. Politikové jako takoví, na př. ve své činnosti parlamentní, naproti těmto specifickým snahám přímého působení nemají. Nemohouť v zákonodárné činnosti rozsvěcovati zvláštní slunce jen pro výlučné národohospodářské potřeby jednotlivých národností. Více již samosprávné sbory a zastupitelstva zájmová. Pokud jde o politiky jako takové, záleží především mnoho na tom, aby pochopili, jaký dosah ty věci mají i pro samy výsledky jejich politické práce a hlavně zase, aby rozpoznávali správně, jaký rozhodný vliv mezi příčinami neúspěchů naší politiky v každém směru, také na př. v otázce rovnoprávnostní, měla a má naše nedostatečná moc národohospodářská. Slovo o nadřzování Němcům vládami dávno už není pravdivo, rozuměli se jím, že se přáním německým vyhovuje více než našim z pouhé zvláštní sympatie nebo z pouhé tradičně zaujatosti. Ne přáním, ale tlaku moci nastřádané a stále udržované i množené.

Jako kdysi Římanům, z tísní obležení galského zlatem se vykupujícím a na nespravedlivé váhy galské si stěžujícím, ten vůdce galský svým »Vae victis« odpověděl příkládaje s krutou bezohledností vlastní meč ještě k nespravedlivým závaším, tak povždy moc — v novějších dobách především hospodářská — rozhodovala o míře důrazu, jakým sobě jednotlivý národ mohl zabezpečovati svůj vliv v oboru veřejnoprávném a základy trvalosti pro všeliké své dílo kulturní, nejvyšší a nejcennější obsah svého života.

Převaha ideologických snažení a dědičný hřích náš, sebepřeceňování, byl příčinou, že jsme pro tu stránku nemávali tolik včasného porozumění, kolik by byla zasluhovala. Ku nejsilnějším, nezapomenutelným dojmům naší mladosti patřil na př. slavnostní průvod při kladení základního kamene k Národnímu divadlu. Nekonečný proud mužů i žen v slavnostních, nasmnoze pestrých, ad hoc teprv vymyšlených úborech táhl u vítězoslávě ozdobenými ulicemi, táhl jásavě kolem tribuny, kde uprostřed nejvzácnějšího sboru hostí stál Nestor Palacký. Jaká síla sebevědomí všude. V jaké ústroji byla by veliká většina účastníkův i provazečův průvodu došla až k místu slavnosti, kdyby nepřátelský čaroděj byl kouzelným prutem vynutil, aby s nich spadlo, co nebylo výrobkem rukou českých. A pro kratochvil takových čarodějů by ještě každá manifestační i nemanifestační národní schůzka i slavnost dnešní poskytla rozsáhlé působiště. Komu by bylo v tehdejších mohutném záchvatu slavnostním něco podobného i jen pozdálce na mysl vešlo? Pisateli těchto řádků samému teprv — po třiceti letech.

Naše politika si podobné úvahy také nepřipouštěla a nepřipouštějíce jich sobě strojily si naše strany bezděčnou léčku, již sobě pomocí veřejného mínění samy navzájem kolem krku zadržovaly a snad ještě dlouho budou zadržovati. Ony samy sebe a své veřejné mínění udržovaly a udržují v domnění, že lze vymoci naše velké politickónárodní požadavky jenom prostředky politickónárodními, po případě zásadně protiparlamentními (pasivita) nebo, v nejnovější variaci, na půdě parlamentu proti němu namířenými (obstrukce). Kdyby tato domněnka nebývala podkladem všech našich velkých opozičních akcí, ony samy by neměly smyslu. Což jest však přirozenějšího, než že se i kritika dychtivě chytá páky jí tak ochotně do rukou podávané a že pak neúspěchy venkonce vykládá z neschopností osobních, kde vlastně, když už arci ne vždy, aspoň přec často a ve velkém celku, příčiny jejich vězely v nemožnostech reálných, plynoucích z dynamického poměru oboustranné moci. A vězí v tom největší, zrovna žíravá ironie našich novějších politických dějin, že strany, udržující slepě v míněních lidu to křivé hlediště, v téže chvíli sobě samy připravovaly tentýž hrob, když s jáсотem do něho vrhaly své předchůdce. Nejbritlejší kozáci mezi

našimi nejoblíbenějšími řečníky lidovými jsou nejdovednější nástroje toho samohrobařství stran — obrázek věru hodný *Simplicissima*. Proto není také pomýšlení na opravdu racionální obrat českých akcí politických a na ozdravení politického života našeho, dokud i do těchto dosud temných koutů nepadne jasnější paprsek poznání.

S jakým převelikým nákladem papíru a tiskařské černě i mohutných rozdmychů plicních odpovídalo se u nás na urážlivé výroky německé publicistiky, které popíraly naši rovnocennost s Němci. Kolbištěm, kde se takové věci vyřizují platně a věcně, nikoliv plítkou hádkou slovní, nejsou ani parlamenty ani denní tisk. U nás i u rakouských Němců chtěly jím být. Rozuměli se rovnocenností stejná schopnost výkonná i stejnost výkonů v oborech kultury duchové, nebude dnes žádný člověk soudný a vážný naši rovnocennost s Němci rakouskými bráti v pochybnost. Jinak, měla-li by rovnocennost znamenati rovnomocnost, hlavně zase hospodářskou. Tu zase naopak žádný soudný a vážný člověk mezi námi nebude moci upříti, že na ni ještě mnoho schází — nám. Němci si vůbec nemohou přáti lepších odpůrců nežli jsme my. Jsme nejbezpečnější odběratelé jejich výrobků, činí nám veliké potěšení, že jsme dodavatelé pracovních sil do jejich závodů a nejděčnější předmět jejich obchodnického těžení. Rozpomeneme se na to jen chvilkově, když našim lidem někde nabijí, jako na př. nedávno v Jihlavě. K rostoucí budově jejich hospodářské moci s pomahačskou tupostí nosíme neunavně cihly. A pak chceme dobývat pevnosti, jež jim pomáháme stavět!

Třeba jest nám prohlédnouti. Ke skutečné, ne jen papírové rovnoprávnosti nestačí duchovní rovnocennost, nýbrž i hmotná rovnomocnost. A dnes, kde se nad naším obzorem shlukují mraky zahraničního nebezpečí, o nichž nevíme, kdy z nich uhoří, jest to mnohem vážnější než se jeví s pouhého hlediště vnitřní úřední řeči. Mobilisovat včas a vydatně pro těžkou chvíli, kde se o nové podoby mapy evropské bude hrát v krvavé mezinárodní srážce, jest úkolem péče jiných činitelů. Naše mobilisace pro všechny případy, jež se tají v lůně budoucnosti, nesmí se obmezit na pole duchové rovnocennosti, nýbrž spěti též k hmotné rovnomocnosti. Onu nám zabezpečilo požehnané dílo předků, tuto musíme vypěstiti my a správně vedený dorost. Jen šťastné spojení obou může s nás sejmouti starost o naše budoucí osudy.

XV. Optimismus práce.

Snadné překypění nadějí, netrpělivý chvat a po prvním úrazu vzdorná zachmuřelost — to bývá pravidelný zdvih a kles české mysli. Proděláváme

jej zase jednou v životě svém politickém. Mnohý bujný letorost tužeb českých, jenž směle vyhnal do výše v parnu politického rozjaření let nedávných, vadne a usýchá. Bylo tomu teprv nedávno deset let, co národ náš jedním ze svých charakteristických, náhle všechny uchvacujících vzplanutí na celé čáře vystřídal své politické zástupce novými a všechnu optimistickou důvěru svou na ně složil. Byl syt loudavého pokroku, chtěl míti rychle úspěchy rázně dobyté a bezpečil se, že ho neminou. I zdálo se, že už tu jsou. Byly — jen na chvíli. Politikové pozbyli rozvahy, pevných důsledně sledovaných direktiv a národ důvěry. Měřili se politika dle úspěchů, dlužno říci, že česká politika posledních desíti let nebyla šťastnou. Ale lid český sám není při tom bez zodpovědnosti. Poddává se ochotně každému silnému heslu, přeceňuje své síly, podceňuje překážky. Jeho optimismus je chorobný a proto se rychle zvrací v opak. Politiku posledních let nedělali jen poslanci, dělal ji český lid s nimi svými volbami, svými projevy na sjezdech a schůzích, svými nedůslednými rozběhy opozičními. Ale nemůže jíti o to jej vinit, nýbrž jej osvěcovat, vzpružit a věci vést k nápravě.

Platí tu krásné slovo, které v nedávných dnech pronesl státník anglický, k němuž se v tamních zmatecích upíraly zraky jako k vůdci budoucímu. »Right or wrong — my country!« Ať bylo správně, co se sběhlo, ať chybou — jde o mou zemi. — Je u nás možno, myslit a soudit jinak? Ať bylo správně či nesprávně, co se sběhlo živým spolupůsobením českého lidu v jeho politických osudech posledních let — jde o náš lid a jeho dobro. Ten zřetel musí vésti naše úsudky a posvěcovat nové cesty. A věčně zní vlastně úsudek o stavu přítomném: jsme odražení v smělém náběhu dobývacím, nejsme poraženi. Nynější krise rakouská má svůj původ v české otázce a jen tou měrou, jakou by tato otázka přestala tížít ve vnitřních poměrech státu, mohlo by nastati zhojení krise. To je výmluvným dokladem naší váhy. Odražení, ale nikoliv poražení. Jen zase český radikalismus dosah té skutečnosti přeceňuje, doufaje, že může politika česká přítomné tísně a krise státu vykořistiti ke splnění svých velkých cílů. Osudný kruh omylový. Vždy je na vratkých nohách politika, jež své naděje buduje na katastrofy státního života. A my jsme přese všechnu skleslost a rozháranost svého politického stavu přece jen silnější, než aby nám zbývala už jen taková politika nejistých sázek.

Naše vzmužení, naše vzpružení, naše nové rozmachy a nové dílo postupu a pokroku musí býti budováno na základy pevnější, nežli jest krisový chaos státu, o jehož zachování a silné postavení mezinárodní nám dnes tím více běží, čím více právě jiní na rozbití jeho staví své naděje v n a š e

potlačení. Politika naše může mít pevná, důsledná vodítka, může být politikou silné ruky, politikou mužnou a úspěšnou, aniž potřebuje živiti naději těch, kteří na rozbití Rakouska spekulují.

Zdroje síly naší jsou především v nás samých. Uprostřed nezdaru politiky naší parlamentní rostly a rostou kulturní i hmotné síly národa. Na všechny směry v radostné květy se rozvíjí duševní práce, duševní tvorba česká. Umění české každý den vynáší na odiv nové rázovitě původní výtvořky, z denně přibývajících talentů písemnictví krásného vynořují se svérázně tvořící postavy; sám svár různých směrů a jejich časem břítké srážky svědčí přese všecku hrůzu utkvělých zbožňovatelův určitých slohů a směrů nakonec přece jen o mocném kypění kulturního života, do něhož zevní podněty z velkého evropského ruchu vnášejí vzkypňující kvasy ideí a forem. A z téže mládeže, na jejíž chorobné a časem i domněle »nevlaste« necké« choutky se stýskává, den co den přirůstají měrou u nás dosud nikdy nebývalou noví svěží pracovníci v oborech vědeckých. Už také rozsáhlejší měrou než dříve — ač ne ještě dost uvědoměle, jak jsme ukázali — provádí se u nás dělba práce ve všem oboru kulturního snažení a nese dobré ovoce. A co více, mlhy předsudku, jež dřívější krasodušný směr národního vychování bezděky vypěstoval vzhledem k pracím a snažením na poli blahobytu hmotného, této podmínky zabezpečující větší politickou moc a kulturní pokroky národa, ty mlhy předsudku padají českým lidem s očí. Vidíme jasněji. Jest v tom jisté výrazné znamení doby, že právě v téže chvíli, jež přinesla poslední náhlý převrat české politiky v koncích svých teď tak neutěšený, i jiný obrat se dostavil, který měl konec šťastnější. Tehdy naše jubilejní výstava byla zdrojem nového uvědomění národního, uvědomění národohospodářského. V ovzduší jejím vzklíčila myšlenka o třetím, teprv plně nastávajícím období národního našeho vzkříšení a probuzení, jehož úkolem po šťastně provedeném obrození slovesném a probuzení politickém jest obrození a probuzení národa k větší národohospodářské práci osamostatňovací.

Nechceme a nemůžeme tvrditi, že by pokroky v tom směru učiněné byly dostihly vesměs jarých tehdejších nadějí. Mnohá zůstala nesplněna a nedávno ještě jeden z předních časopiseckých hlasatelů našeho národohospodářského ruchu osamostatňovacího chladnými čísly zjistil, že není zakládání nových českých velkozávodů průmyslových a obchodních dosud ani na výši přiměřené skutečným kapitálovým prostředkům našim. Avšak ani tu není ještě příčiny k malomyslnosti. Dřívější doba nedozřavostí a nedoceněním ohromného dosahu takových snah mnoho zanedbala. Naše doba teprv dohání, probouzí jasnější pochopení a ono se dostavuje krok za krokem.

Deset let bludné a neúspěšné politiky bylo přes to dobou pokroku, snad právě proto, že pocit osobní odpovědnosti každého jednotlivce jest v jiných oborech kulturní práce mocnější, než právě v politice s její odpovědností houfovou. Musíme želeť desíti let marného usilování politického — ve všech jiných oborech není takové ztráty.

Podmínky vzrostou a síly národa nebyly neúspěchem politiky ani podlomeny, ani ochromeny. A v tom vědomí je zdroj útěchy i síly. Není nám potřeba oddávati se zmalátnujícímu pesimismu, není k tomu příčiny. Každý vzrost, každé dílo k velkému cíli se nesoucí potřebuje okřídlujícího ducha optimismu, ducha naděje, ducha důvěry ve zdar.

Je arci dvojí optimismus. Optimismus samolibého snění a optimismus práce.

Optimismus samolibého snění, optimismus marnivosti, sebepřecenění, sebekultu — to byla časem bludička na cestách našich, snad nejvíc v politice a svedla nás nejednou do bahen zklamání. Na štěstí to není jedinou formou optimismu, tím méně idealismu. Je jiný optimismus, zdravý a plodný. On věří ve skutky a ne v pouhé kouzlo slov; on věří ve vážnou zodpovědnost a ne v paprsky vidin; chce přísná měřítka, nikoliv shovívavost planého nadšení.

Zveme jej optimismem práce, protože čeká spásu jen z ní a právě proto ví, že ta spása kyne jen na konci dlouhé cesty, dlážděné vytrvalostí. Zhostí se optimismu samolibého snění, oloupíme se o mnohou chvilkovou radost, ale zbavíme se stejně mnoha nevyhnutelného zklamání. I pro politiku českou platí toto pravidlo a ne pouze po politiku parlamentní, ono musí proniknouti do všech výkonů tak zvaného veřejného života, proniknouti naši samosprávu, jako duch zodpovědnosti a pořádku proniknouti do správy všech našich kulturních ústavů i závodů hmotnému blahobytu sloužících. Ono se musí státí duší našeho života. Je šířit, křísit, tužit v myslí každé musí býti nejvyšším úkolem národního vychování. V něm je lék proti spleenu, ježž neúspěchy politiky do českých duší vnášejí. V něm je nejryzejší podstata našeho vlastenectví.

O b s a h:

I. Úvod	5
II. Politické vzdělání	8
III. A ještě politické vzdělání	11
IV. Dedukční pohodlí	15
V. Abstraktní autonomismus a zkouška zkušenostní	18
VI. Autonomismus a společenské proudy časové	23
VII. Čínská zeď samosprávy	28

VIII. Státoprávní cíle a snahy	33
IX. Nynější osa české politiky	40
X. Kolesa dějin	47
XI. Vnitřní politické obrození	52
XII. Mládež	57
XIII. Umíte vy to robít v zemi své?	61
XIV. Od rovnocennosti k rovnomocnosti	64
XV. Optimismus práce	69

O politické a sociální působnosti akademické mládeže.

Přednáška v »Akademickém čtenářském spolku« v Praze dne 10. února 1898.
(»Alétheia«*) roč. II. 1899).

V časech, kde junáctvo mnohých vysokých škol v Rakousku, v čele majíc soudruhy z říšského hlavního města, pocituje neodolatelnou potřebu svrhati ministerstva a za tím účelem bujaře manifestuje a demonstruje, bude zníti dvojnásob šosácky moje mínění, pelem novosti ovšem se neštkvíci, že nesvědčí mládeži akademické vyhledávati aktivnou účast na politické a sociální agitaci — ani v olební agitace z toho nevyjímám, — nýbrž opravdová příprava pro politickou a sociální práci. Neboť práci ještě vykonati nedovede, a na pouhý nástroj agitace je mně příliš dobrou. Nedočkavý entusiasmus mnohých, živených ilusemi o politickém životě a působení, nevrle arci odmítá podobné názory jako omšené suchopárné školometství. Nedivím se tomu, protože psychologicky chápu nadšenou jejich nedočkavost a znám původ ilusí, které ji živí. Vlastní upomínky stárnoucí generace káží jí, aby nevytýkala mladším, čeho jednotlivci její větší menší měrou zažili sami na sobě. Ale jest její povinností, aby trochu odhalila rub obrazu, jehož líc mladé fantasii svítívá příliš smavými barvami.

Jaký jest především, hledě k politickému a sociálnímu působení, ideál nedočkavého entusiasmus mládeže? Pokusme se jej charakterisovati podle zkušenosti těch, kteří od mladých let již jsou dosti vzdáleni, že na ně mohou patřiti objektivně. Snem mladých duší do víru »veřejného života« dychtivě se řítících převahou bývá: zahřímat do duší všem domnělým nepřátelům neb zdržovatelům pokroku a uchvátit mysle pro nové více ještě citem tušené než logikou pojímané cíle dobra. Plichtí-li se do toho ještě pohnutky ctižádosti nebo třeba i hlubšího toužení po působnosti a vlivu, tím vábivějším stane se obraz viděti před sebou zástupy ochotně naslou-

*) Uveřejnění, o něž přednášející byl požádán, odložil schválně, nechťěje, aby některým místům přednášky mohl být podkládán úmysl narážek situačních.